

analiza rezultata istraživanja o stavovima
građana/ki Crne Gore o 90-im

Podgorica, 2025.

Finansira
Evropska unija

Centar za
građansko
obrazovanje

Centre
for Civil
Education

Devedesete – suočavanje ili poricanje?

analiza rezultata istraživanja o stavovima građana/ki Crne Gore o 90-im

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Urednica:

Zvezdana Kovač

Autorke i autori:

Ivana Matanović

Marlena Ivanović

Damir Suljević

Dizajn i produkcija:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

ISBN 978-9940-44-082-4

COBISS.CG-ID 34818564

Finansira
Evropska unija

Ova publikacija je dio projekta „Obrazovanje za budućnost – tranziciona pravda za pomirenje” Centra za građansko obrazovanje (CGO) kojeg, u okviru regionalnog programa *Podrška EU izgradnji povjerenja na Zapadnom Balkanu*, finansira Evropska unija (EU) a sprovodi Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP).

Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost CGO-a i njenih autora/ki i ne odražava nužno stavove EU i UNDP.

analiza rezultata istraživanja o stavovima
građana/ki Crne Gore o 90-im

Sadržaj

Uvod i metodologija	5
Asocijacije na 90-e	6
Koliko je period 90-ih važan za naše društvo danas?	6
Što je uticalo na formiranje Vašeg mišljenja o dešavanjima 90-ih?	7
Formalno obrazovanje i učenje o 90-im	8
Antiratni pokret u Crnoj Gori	9
Da li ideologije i politike koje su dovele do ratnih sukoba i zločina tokom 90-ih žive i danas u Crnoj Gori?	10
Da li je Crna Gora učestvovala u ratovima 90-ih na prostoru bivše Jugoslavije?	11
Napad na Dubrovnik	11
Ratni zločini u Crnoj Gori	14
Srebrenica	16
Operacija "Oluja"	19
Lora	21
NATO intervencija na SRJ	22
Suočavanje sa ratnom prošlošću u Crnoj Gori	24
Regionalna saradnja u istraživanju i procesuiranju ratnih zločina	26
Nestala lica i prava žrtava ratnih zločina	27
Politička polarizacija i njen uticaj na pravdu za žrtve	29
Tranziciona pravda i pravosudni kapaciteti	32
Prošlost bez konsenzusa	36
Mediji i izvještavanje o ratnim zločinima 90-ih u Crnoj Gori	39

Uvod i metodologija

Devedesete godine dvadesetog vijeka, u sjećanjima našeg društva, oblikovane su dominantno negativnim emocijama. Dok je na međunarodnoj sceni to bio period reintegracije, napretka tehnologije i nauke, za Crnu Goru je to bio težak period krize u kojem je postala dio sukoba u bivšoj Jugoslaviji iako na njenoj teritoriji nije bilo direktnih ratnih dejstava. Kolektivnu memoriju su oblikovale posljedice sukoba u ratom zahvaćenim državama regiona ostavljajući ožiljke u svakom domaćinstvu kroz mobilizacije, izbjegličke kolone, ekonomsku neizvjesnost...

Dodatno su te ožiljke produbili ratni zločini počinjeni na teritoriji Crne Gore od 1991. do 1999. godine – među kojima su slučajevi *Morinj*, *Deportacija*, *Klapuh*, *Bukovica* i *Kaluđerski laz* – kao i stradanja civila tokom NATO bombardovanja, ali i ubistva crnogorskih državljana van granica, poput onih u otmici voza u Štrpcima ili u logoru Lora. Napad na Dubrovnik u oktobru 1991. godine ostaje crna mrlja u savremenoj istoriji Crne Gore.

Svijetla tačka tog mračnog perioda bili su antiratni pokreti i pojedinci koji su ratnohušakačkoj politici pružali snažan i hrabar otpor. Uprkos njima, crnogorsko društvo još pokazuje znake kolektivne amnezije, a institucionalni odgovor na suočavanje sa prošlošću ostaje slab i površan. Nepostojanje šire političke, ali i društvene volje, te izostanak sveobuhvatnih obrazovnih i memorijalnih politika, kao i vrlo ograničen napredak u procesuiranju ratnih zločina, doprinijeli su tome da ni više od tri decenije kasnije nemamo konsenzus u vezi sa pitanjima civilizacijskog karaktera.

U namjeri da provjeri stavove građana/ki o 90-im, Centar za građansko obrazovanje (CGO) sproveo je nekoliko istraživanja prethodnih godina, a jedno od njih je urađeno u januaru 2025. godine. Uz stručnu podršku Instituta DAMAR, realizovano je u okviru projekta *Obrazovanje za budućnost – tranziciona pravda za pomirenje*. Nalazi ovog istraživanja potvrdili su prisustvo ključnih slabosti u našoj memoriji, nespremnost da se suočimo sa prošlošću i hroničnu sklonost ka njenom potiskivanju.

Podaci su prikupljeni od 21. do 29. januara 2025. godine, a kao uzorački okvir korišćen je popis stanovništva iz 2023. godine. Ciljnu grupu činili su punoljetni građani i građanke Crne Gore, stratifikovani uzorak je obuhvatao 1.000 ispitanika i ispitanica, i to na troetafnom nivou (prvo po regionima, zatim metodom slučajnog izbora domaćinstava, a potom metodom „najbližeg rođendana“ za izbor ispitanika unutar domaćinstva). Korišćena je CAPI metoda, a intervjui su trajali prosječno po 10 minuta. U uzorku je bilo 50,9% žena i 49,1% muškaraca, uz zastupljenost svih starosnih grupa: od 18–24 godine (15,9%), 25–32 (17,2%), 35–44 (18,6%), 45–54 (19,9%), 55–64 (14,3%) i 65+ (14,1%).

To je pratila i raznovrsna obrazovna struktura, pa su građani i građanke bez obrazovanja činili 0.5% ukupnog broja ispitanika i ispitanica, oni sa osnovnim obrazovanjem 4.9%, sa srednjim obrazovanjem 68.3%, sa višim obrazovanjem 13.1%, a sa visokim obrazovanjem 13.2%. Nacionalnu strukturu činili su Crnogorci i Crnogorke u 46.7% uzorka, zatim Srbi i Srkinje 32.2%, Bošnjaci i Bošnjakinje 9.7%, Muslimani i Muslimanke 5%, Albanci i Albanke 5.6%, a ostali 0.8%.

Rezultati istraživanja nude vrijedan uvid u dominantne narative, stepen informisanosti, spremnost na suočavanje s prošlošću, kao i u nivo povjerenja građanstva u domaće institucije pravde i politike pamćenja. Pokazuju da je ovo pitanje i dalje veoma aktuelno, ali da se njime ne bavi dovoljno ozbiljno i sistematski.

Kako bi se omogućilo praćenje trendova i poređenje rezultata u vezi s pojedinim temama, autorski tim je nastojao da obezbijedi komparativni pregled nalaza ovog istraživanja sa prethodnim istraživanjima iz 2020. i 2021. godine, sprovedenim na opštoj populaciji, kao i sa istraživanjem iz 2024. godine, koje je bilo fokusirano na mlade od 18 do 25 godina.

Asocijacije na 90-e

Devedesete godine prošlog vijeka često izazivaju negativne misli, što je vidljivo kroz dominantne odgovore koji se odnose na *prvu asocijaciju* kada se pomene ovaj period.

Naime, ispitanici i ispitanice kao prve asocijacije na devedesete dominantno navode rat (44%), nakon toga bombardovanje (10.5%) a potom inflaciju (8.7%). Ovaj period nerijetko budi ružna sjećanja, povezuje se s raspadom Jugoslavije (3.3%), siromaštvom (3.1%), nemirima (2.7%), teškim vremenima (2.5%), te opštim osjećajem tuge i patnje (1.8%). Kod određenog broja pomen devedesetih budi direktnu misao o Srebrenici (1.7%), strah (1.2%), sankcije (1.0%), SFRJ (0.8%) i SRJ (0.5%).

Od pozitivnih primjera izdvaja se jedino muzika, iako nju kao prvu asocijaciju navodi svega 3.9% ispitanika i ispitanica, dok je 8.1% bez konkretne asocijacije.

Prema istraživanju *Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024)*¹, većina mladih ima negativan stav prema devedesetima: 44.2% je dalo ocjene 1 ili 2 (negativni osjećaji), dok 37.4% njih ima neutralan stav, ocjenjujući ovaj period ocjenom 3 na skali od 1 do 5. Manji broj njih povezuje devedesete s pozitivnim osjećanjima: 18.4% su ocijenili ovaj period ocjenom 4 ili 5. Prosječna ocjena od 2.63 ukazuje na umjereno negativan osjećaj prema tim godinama.

Koliko je period 90-ih važan za naše društvo danas?

Dominantno je uvjerenje (60%) da su devedesete godine, u određenom smislu, značajne za današnje društvo – oko 27.3% ispitanika i ispitanica smatra da je taj značaj priličan, 19.4% djelimičan, 13.1% ključan. Oko 30% ima neutralan stav, dok nešto više od desetine (11%) smatra da devedesete nijesu važne.

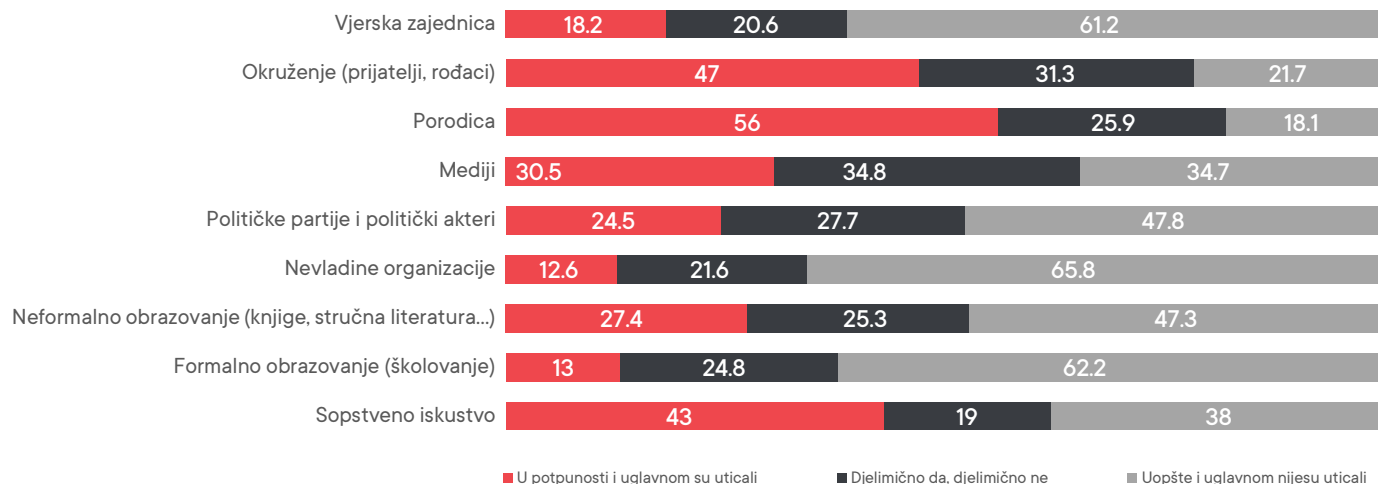
U poređenju sa istraživanjem *Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024)*² na identično pitanje, primjetan je pad od skoro 20% u odnosu na procjenu značaja devedesetih na današnje društvo. Podaci ovog istraživanja ukazuju na to da većina mladih (79.6%) smatra da su devedesete godine važne za naše društvo, pri čemu različito ocjenjuju taj značaj – od ključnog (3%), priličnog (19%) i umjerenog (26.4%), do onih koji ga označavaju kao donekle važnim (31.2%). Važno je napomenuti da su u ovom istraživanju učestvovali isključivo mladi ljudi od 18 do 25 godina, pa se može zaključiti da su mlađe generacije spremnije da ukažu na značaj ovog perioda u oblikovanju današnjice bilo, uz to da oko petine njih smatra da te godine nemaju nikakav značaj danas.

¹ Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024), dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrazivanje.pdf>

² Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024), dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrazivanje.pdf>

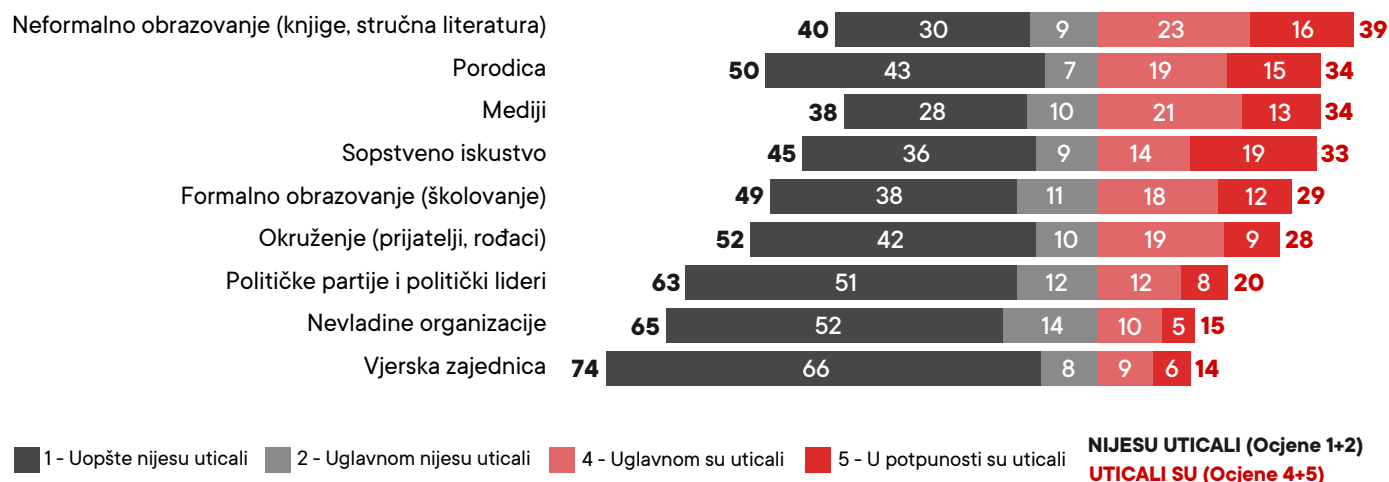
Što je uticalo na formiranje Vašeg mišljenja o dešavanjima 90-ih?

Stavovi građana i građanki o dešavanjima iz 90-ih oblikovani su različitim faktorima. Najveći uticaj imali su porodica, okruženje, lično iskustvo i mediji, a znatno manji formalno obrazovanje, nevladine organizacije i vjerske zajednice. Ovo ukazuje na dominantnu snagu ličnih kontakata i neposrednog okruženja u percepciji devedesetih, u odnosu na institucionalne ili manje direktne izvore.

Grafik 1: Koliko su sljedeći činioci uticali na formiranje Vašeg mišljenja o dešavanjima 90-ih? (2025)

Podaci iz 2021. godine, iz istraživanja *Suočavanje s prošlošću za budućnost* (2021)³, ukazuju na sličnosti.

Grafik 2: Koliko su sljedeći činioci uticali na formiranje Vašeg mišljenja o dešavanjima 90-ih? (2021)

3 *Suočavanje s prošlošću za budućnost* (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_-izvjestaj-FF.pdf

A na istoj liniji su i podaci iz istraživanja *Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji*⁴:

Grafik 3: Koliko su sljedeći činioci uticali na formiranje Vašeg mišljenja o dešavanjima 90-ih? (2024)

Komparacijom podataka iz ova tri istraživanja može se zaključiti da su porodica, mediji, lično iskustvo i okruženje (prijatelji i rođaci) ključni faktori u sticanju saznanja o devedesetim.

Formalno obrazovanje i učenje o 90-im

Formalno obrazovanje bi moralo imati presudnu ulogu u učenju istorije, kroz omogućavanje sistematičnog pristupa u proučavanju prošlih događaja, utemeljenom na istraživačkim metodama i provjerljivim izvorima. U kontekstu devedesetih, ono bi trebalo da bude strukturirano tako da omogući mladima da sagledaju događaje iz različitih perspektiva, razumiju njihove uzroke i posljedice, te razvijaju kritičko razmišljanje. U suprotnom, postoji rizik da se istorija tumači kroz subjektivne filtere i lične interpretacije, što može dovesti do izobličenih ili jednostranih viđenja važnih događaja koji su oblikovali današnje društvo.

Na pitanje *Da li mladi tokom formalnog obrazovanja treba da uče o 90-im*, 63.8% je dalo potvrđan odgovor, 19.4% negativan, a 16.8% nema stav ili je odbilo da odgovori na ovo pitanje.

Poređenja radi, prema istraživanju *Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021)*⁵, 77% građana i građanki smatralo je da bi mladi trebalo da uče o devedesetim tokom formalnog obrazovanja, dok je 17% imalo suprotno mišljenje.

4 *Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024)*, dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrazivanje.pdf>

5 *Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021)*, dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda-izvjestaj-FF.pdf

Nalazi istraživanja *Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024)*⁶, ukazuju da 50.8% mladih vjeruje da je potrebno da se kroz formalno obrazovanje uči o 90-im, njih 30.8% je bilo protiv tog stava, a 18.4% nijesu imali stav.

Na pitanje *Da li ste Vi tokom svog formalnog obrazovanja učili o dešavanjima 90-ih*, svega 27% ispitanika i ispitanica je odgovorilo potvrdno, dok je 62.6% dalo negativan odgovor, pri čemu nema stav 10.4%.

Na drugoj strani, 2021. godine, kroz istraživanje *Suočavanje s prošlošću za budućnost*⁷ četiri od pet građana i građanki u Crnoj Gori (80%) navelo je da nijesu učili o dešavanjima 90-ih tokom svog formalnog obrazovanja, a 17% da jesu.

Istraživanje *Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024)*⁸, ukazalo je da dominantna većina (55.2%) nije imala priliku da uči o dešavanjima iz 90-ih tokom svog formalnog obrazovanja, dok manje od trećine (30.4%) navodi da su o tom periodu učili u školi.

Mišljenja povodom *zadovoljstva obrađenim temama u vezi sa 90-im u školama* su podijeljena, pri čemu blagu prednost imaju nezadovoljni (43.4%) u odnosu na zadovoljne (42.2%).

I 2021.⁹ su ova mišljenja bila podijeljena, uz prednost nezadovoljnih (55%) u odnosu na zadovoljne (40%), dok su među mladima 2024.¹⁰ preovladali oni koji su zadovoljni načinom na koji se ta tema obrađuje (46.1%), dok je 38.2% onih koji nijesu zadovoljni.

Antiratni pokret u Crnoj Gori

*"Kao i svako savremeno društvo i crnogorsko ima temeljne vrijednosti na kojima se zasniva. To su vrijednosti od kojih su sačinjene ideje na kojima smo zasnovali naš savremeni državni sistem. Pored tolerancije proklamovane i izgrađene za vrijeme knjaževine/kraljevine Crne Gore i antifašizma na čijim osnovama je 1945. godine obnovljena crnogorska državnost, u ključne vrijednosti ubrajamo i antiratni pokret, nastao kao odgovor na fašizaciju crnogorskog društva početkom 90-tih i ratnu histeriju koja je odvela na hiljade crnogorskih građana u sulude ratne avanture. Početak antiratnog pokreta u Crnoj Gori vežemo kako za formulaciju ideja otpora ratnohušakačkog nacionalizma tako i za početke postkomunističke demokratizacije crnogorskog društva. Samim tim tri decenije nakon njegovog začetka, ideje antiratnog pokreta su i dalje ključan segment značajnog dijela političkih struktura u našoj zemlji. Ipak, da bi se razumio antiratni pokret, potrebno je razumjeti dešavanja koja su dovela do njegovog formiranja,"*¹¹ ocjenjuje istoričar Miloš Vukanović.

Skoro polovina ispitanika i ispitanica (45,7%) čula je za antiratni pokret 90-ih u Crnoj Gori, dok 43,2% navode da nijesu upoznati s njim. 11,1% nema jasno formiran stav ili odbija da odgovori.

6 *Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024)*, dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrasivanje.pdf>

7 *Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021)*, dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_-izvjestaj-FF.pdf

8 *Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024)*, dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrasivanje.pdf>

9 *Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021)*, dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_-izvjestaj-FF.pdf

10 *Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024)*, dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrasivanje.pdf>

11 Vukanović, M. (2024), *Antiratni pokret u Crnoj Gori*, Fokalizator, dostupno na: <https://fokalizator.me/antiratni-pokret-u-crnoj-gori/>

Prema *Istraživanju javnog mnjenja o tranzicionoj pravdi (2020)*¹², nešto više od trećine građanstva (37%) je navelo da su antiratni pokreti i aktivisti i aktivistkinje postojali tokom 90-ih u Crnoj Gori. Suprotno mišljenje imala je četvrtina ispitanih tj. 25%, dok je njih 38% bilo bez stava.

Kroz ranije pominjano istraživanje iz 2021.¹³ godine, na pitanje – *Da li ste čuli za antiratni pokret 90-ih* – stavovi su bili podijeljeni: 43% je navelo da je čulo za ovaj pokret, 53% da nije, a 4% je odbilo da odgovori na ovo pitanje.

Takođe, mladima je postavljeno identično pitanje tokom 2024.¹⁴ Svega 12.4% njih je čulo za antiratni pokret 90-tih u Crnoj Gori, dok izuzetno visok procent – 68.8% – nema tih znanja, a 18.8% nije moglo da se izjasni u vezi sa tim pitanjem.

Da li ideologije i politike koje su dovele do ratnih sukoba i zločina tokom 90-ih žive i danas u Crnoj Gori?

Preovladava uvjerenje (54.7%) da ideologije i politike koje su dovele do ratnih sukoba i zločina iz 90-ih i dalje postoje u Crnoj Gori. S druge strane, 22.5% ispitanika i ispitanica smatra da one više nijesu prisutne, dok 22.8% nema mišljenje ili odbija da odgovori.

U istraživanju iz 2021.¹⁵ sa konstatacijom da *ideologije i politike, koje su dovele do ratnih sukoba i zločina tokom 90-ih i danas postoje u Crnoj Gori* – usaglasili su se (u potpunosti ili umjereno) 63% ispitanika i ispitanica, dok je njih 19% smatralo suprotno.

Među mladima tokom 2024. godine¹⁶ dominirao je stav da ideologije i politike koje su dovele do ratnih sukoba i zločina tokom 90-ih i dalje postoje u Crnoj Gori. Na skali od 1 (najniža ocjena) do 5 (najviša ocjena) virjednost tog stava među mladima je 3.53.

12 *Istraživanje javnog mnjenja o tranzicionoj pravdi (2020)*, dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2020/03/CGO_Tranciciona-pravda-FF.pdf

13 *Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021)*, dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranciciona-pravda-izvjestaj-FF.pdf

14 *Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024)*, dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrazivanje.pdf>

15 *Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021)*, dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranciciona-pravda-izvjestaj-FF.pdf

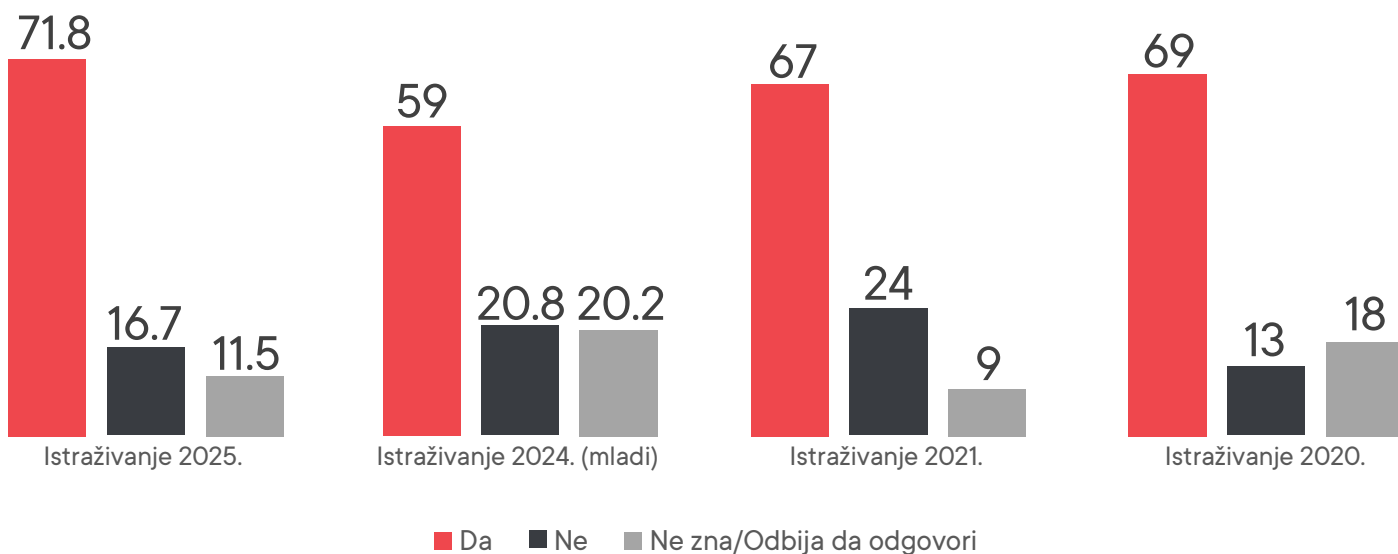
16 *Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024)*, dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrazivanje.pdf>

Da li je Crna Gora učestvovala u ratovima 90-ih na prostoru bivše Jugoslavije?

U poglavlju koje se odnosi na ratna dešavanja i ratne zločine, postavljen je niz pitanja u vezi sa sukobima 90-ih i uloge Crne Gore u tom periodu.

Da je Crna Gora učestvovala u ratovima 90-ih na prostoru bivše Jugoslavije smatra 71.8% ispitanika i ispitanica.

U poređenju s istraživanjima tokom prethodnih pet godina, bilježi se najveći broj onih koji su dali potvrđan odgovor. U odnosu na 2021. godine, procenat onih koji smatraju da Crna Gora nije učestvovala u ratovima 90-ih je niži za oko 7% (2025. godine 16.7% , a 2021. 24%), a nešto je veći broj (11.5%) onih koji nemaju stav o tom pitanju ili odbijaju da odgovore (u odnosu na ranijih 9%).

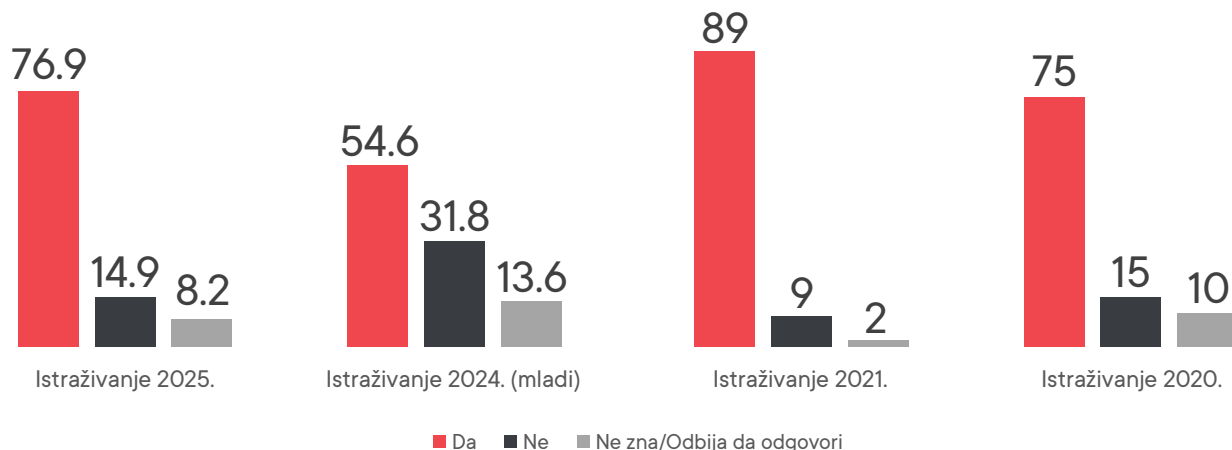

Grafik 4: Da li je Crna Gora učestvovala u ratovima 90-ih na prostoru bivše Jugoslavije?

Kada se ti nalazi uporede sa prethodnim istraživanjima, oni pokazuju da je broj onih koji potvrdno odgovaraju na ovo pitanje u odnosu na 2020. godinu porastao za 2.9%, a u odnosu na 2021. godinu za 4.8%. Kuriozitet predstavlja odnos odgovora na ovo pitanje u okviru istraživanja rađenog na opštoj populaciji iz 2020. i 2021. godine i istraživanja rađenog na populaciji mladih krajem 2024. godine kada je tek 59% mladih između 18 i 25 godina dalo potvrđan odgovor na isto pitanje. Takvi podaci opominju na nedostatak znanja o 90-im među mladima, odnosno na posljedice činjenice da formalno obrazovanje nije na odgovarajući način obrađivalo ovu temu.

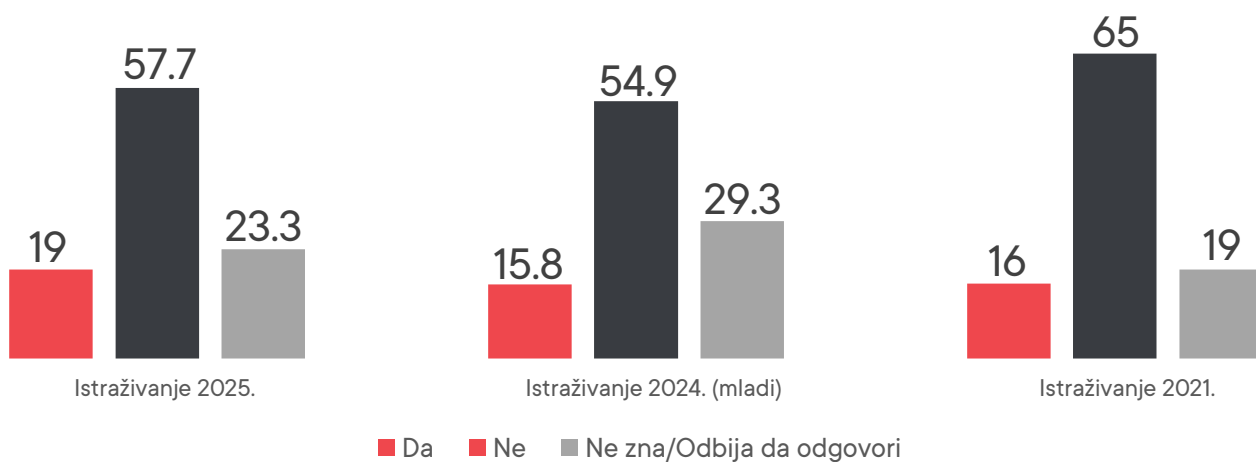
Napad na Dubrovnik

Na pitanje koje se odnosi na napad na Dubrovnik, u oktobru 1991. godine, 76.9% građana i građanki navodi da je čulo za taj napad, 14.9% da nije, dok 8.2% ne zna ili odbija da odgovori.

Grafik 5: Da li ste čuli za napad na Dubrovnik oktobra 1991. godine?

Da taj napad nije bio opravdana vojna akcija smatra skoro tri petine (57.7%) ispitanih, oko petine (19%) je na stanovištu da jeste riječ o opravdanoj vojnoj akciji, dok preko petine (23.3%) nema stav ili odbija da odgovori na to pitanje. Znači, većinski je stav da se radilo o neopravdanom napadu, uz napomenu da među jednim dijelom populacije postoji čvrsto suprotno uvjerenje.

Grafik 6: Da li je napad na Dubrovnik bio opravdana vojna akcija?

U poređenju sa ranijim istraživanjima, podaci ukazuju na pad nivoa informisanosti u vezi sa ovim napadom. Naime, 2021. godine je 89% ispitanih izjavilo da su čuli za napad¹⁷, dok je u 2025. godini taj procenat manji za 13%. Istovremeno, porastao je broj onih koji ne žele da odgovore na to pitanje – sa 2% u 2021. na 8.2% u 2025. godini.

Stavovi o napadu na Dubrovnik mjereni su i kroz istraživanje iz 2021. godine, kada ga je 65% građana i građanki ocijenilo neopravdanim, a 16% opravdanim.

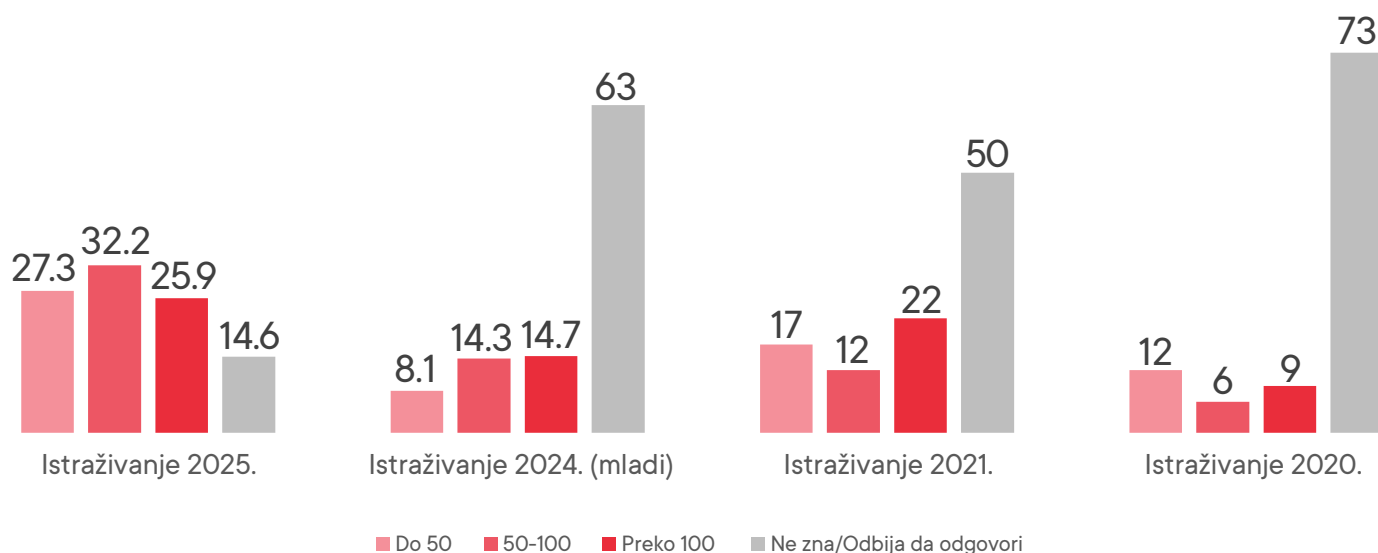
¹⁷ Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_-izvjestaj-FF.pdf

Istraživanje rađeno među mladima¹⁸, tri godine kasnije, pokazuje da je 54.6% ove populacije čulo za napad na Dubrovnik, 31.8% nije, dok se 13.6% ne određuje oko toga pitanja. Dodatno, 55% mladih smatra da ova akcija nije bila opravdana.

Na pitanje koliko je crnogorskih građana poginulo u napadu na Dubrovnik, čija je opsada trajala od 1. oktobra 1991. do 31. maja 1992. godine, 27.3% ispitanih navode da je poginulo do 50 osoba, 32.2% je onih koji smatraju da je poginulo između 50 i 100, dok je 25.9% onih koji su kazali da je poginulo preko 100, a odgovor nije imalo 14.6% ispitanika i ispitanica.

Zvanični podaci ukazuju da je poginulo 165 građana Crne Gora, što znači da je približno tačan odgovor na ovo pitanje dalo oko četvrtine građana i građanki (25.9%).

No, treba konstatovati da je u ranijim istraživanjima procenat tačnih odgovora bio i niži, odnosno 2020. godine svega 9%, a 2021. godine 22%. Kada je riječ o mladima, po istraživanju iz 2024. godine, tačan odgovor je tada dalo 14.7% ispitanih.

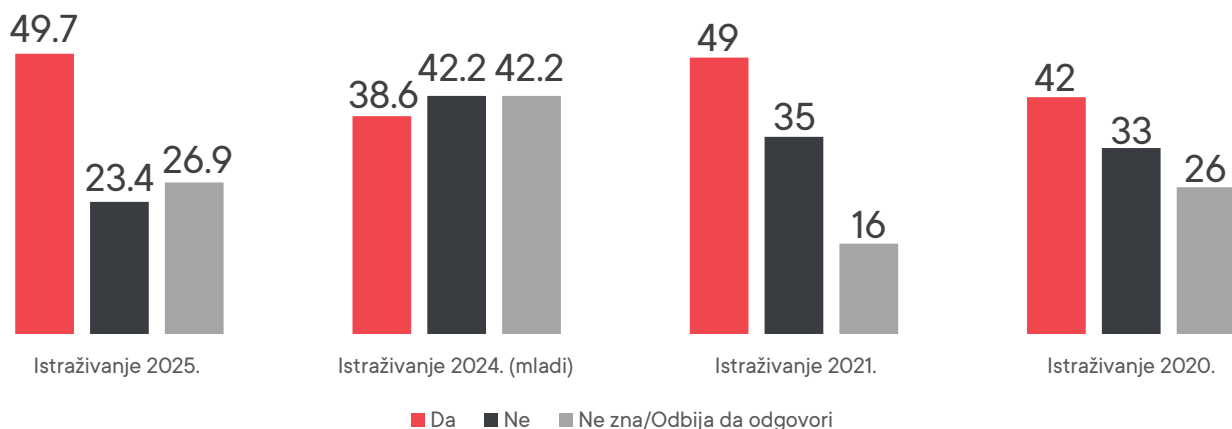
Grafik 7: Koliko je crnogorskih građana poginulo u napadu na Dubrovnik?

Za razliku od ranijih istraživanja, procenat onih koji su imali odgovor na ovo pitanje je najveći do sada, imajući u vidu da je, u istraživanju iz 2020. godine, čak 73% građana i građanki navelo da ne znaju odgovor ili su odbili da odgovore, a 2021. godine je to učinilo 50% građana i građanki. Kada je riječ o istraživanju među mladima iz 2024. godine, ponovo se njih 63% izjasnilo da ne znaju odgovor na to pitanje ili su odbili da odgovore.

¹⁸ Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024), dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrazivanje.pdf>

Ratni zločini u Crnoj Gori

Od 1991. do 1999. godine, na teritoriji Crne Gore desio se niz ratnih zločina, nesporno utvrđenih i u pravosnažnim sudskim odlukama. Ipak, i pored ovih činjenica, manje od polovine građana i građanki smatra da je na teritoriji Crne Gore bilo ratnih zločina – 49.7%. Istovremeno, 23.4% je onih koji vjeruju da ih nije bilo, dok 26.9% nema stav ili odbija da odgovori na to pitanje.

Grafik 8: Da li je na prostoru Crne Gore bilo ratnih zločina?

U ranijem istraživanju, iz 2020. godine¹⁹, 42% ispitanika i ispitanica navelo je da je na teritoriji Crne Gore bilo ratnih zločina, 33% da nije, a 26% njih nije htjelo da se odredi u vezi sa ovim pitanjem.

Slično istraživanje iz 2021. godine²⁰ ukazalo je da 49% građana i građanki smatra da je bilo ratnih zločina na teritoriji Crne Gore, 35% da nije, a 16% ne zna ili odbija da odgovori.

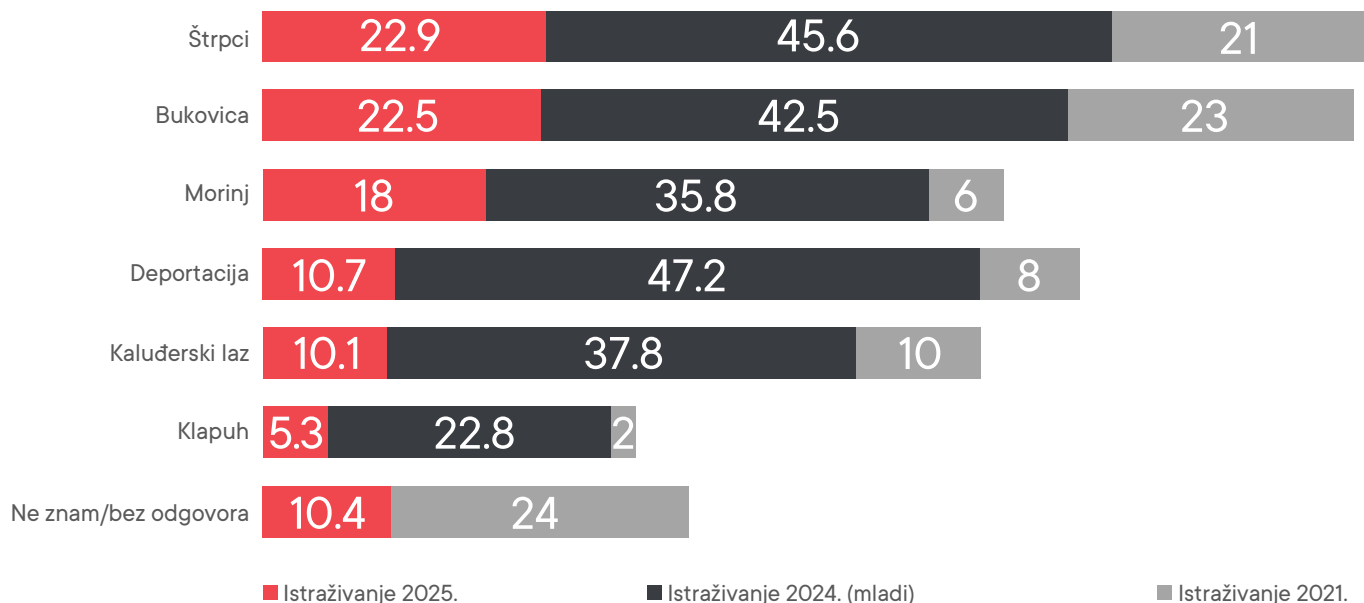
Među mladima, po istraživanju iz 2024. godine²¹, najviše je onih koji ne znaju ili odbijaju da odgovore na to pitanje – 42.2%, dok nešto manje – 38.6% smatra da je bilo zločina, a 19.2% vjeruje da nije.

Među onima koji su se izjasnili da su se na teritoriji Crne Gore desili ratni zločini, najveći procenat je, u formi otvorenog pitanja, naveo da su čuli za zločin u Štrpcima (22.9%) i za zločin u Bukovici (22.5%), a slijede oni koji su čuli za logor Morinj (18%). Manji procenat čuo je za slučaj Deportacija (10.7%) i slučaj Kaluđerski laz (10.1%), a najmanje je onih koji su čuli za slučaj porodice Klapuh (5.3%). Bez odgovora na ovo pitanje je svaki deseti ispitanik i ispitanica (10.4%), što svjedoči o tome da je mali broj onih koji imaju znanja o ovim dešavanjima tokom 90-ih u Crnoj Gori.

¹⁹ Istraživanje javnog mnjenja o tranzicionoj pravdi (2020), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2020/03/CGO_Tranziciona-pravda-FF.pdf

²⁰ Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_-izvjestaj-FF.pdf

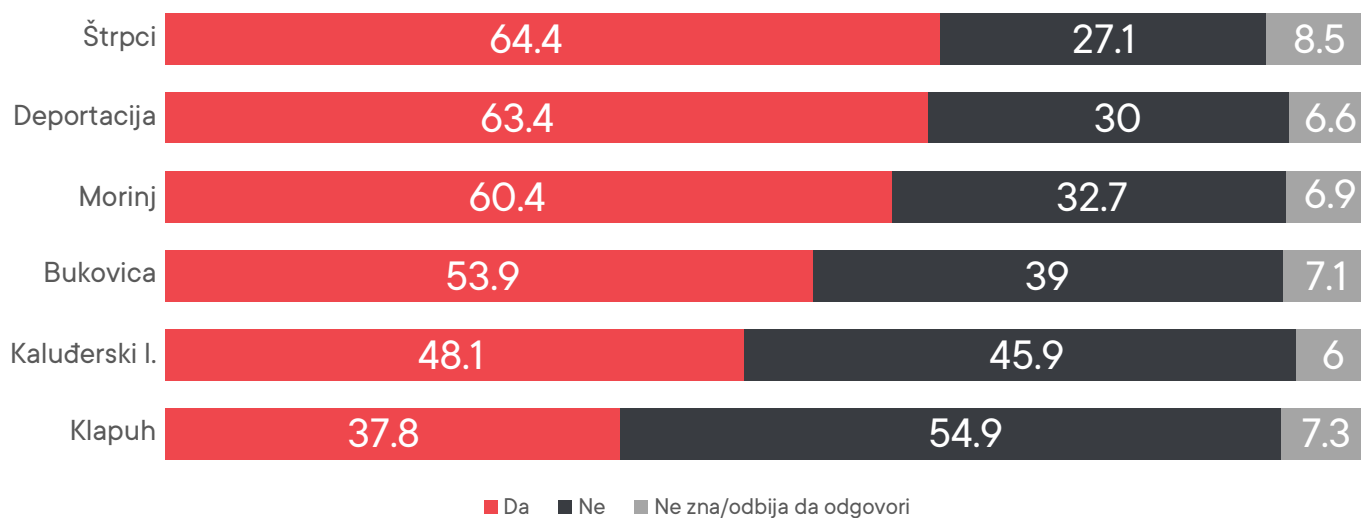
²¹ Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024), dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrazivanje.pdf>

Grafik 9: Za koje ratne zločine na teritoriji Crne Gore ste čuli? (spontani odgovori)

Komparativni presjek podataka iz ranijih istraživanja ukazuje da je prethodno bio najpoznatiji slučaj Bukovica, zatim Štrpci, dok je najmanje poznat bio slučaj Deportacija. Mladi su, u okviru istraživanja u 2024. godini, najčešće isticali slučajeve Deportacija i Štrpci, a najmanje slučaj porodice Klapuh. U nekim ranijim istraživanjima, na opštoj populaciji, građani i građanke su navodili i slučaj NATO bombardovanja, kao još jedan od primjera ratnih zločina.

Na pitanja u vezi sa ratnim zločinima koja su bila zatvorenog tipa i u formi: "Da li ste čuli za slučaj...", uz dalje navođenje pojedinačnih slučajeva, najviše potvrdnih odgovora bilo je za slučaj Štrpci - 64.4%, zatim za slučaj Deportacija - 63.4% i za slučaj logora u Morinju - 60.4%.

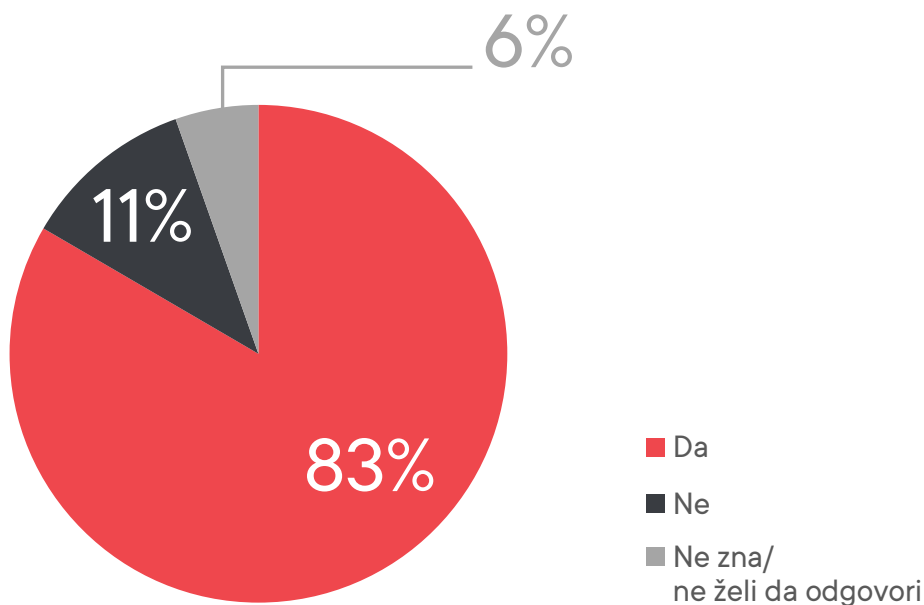
Grafik 10: Da li ste čuli za slučaj...?

Nešto manji procenat javnosti zna, kad se ovako pomenu, za slučajeve Bukovica (53.9%), Kaluđerski laz (48.1%) i Klapuh (37.8%).

Važno je napomenuti i da se otmica civila iz voza u stanici Štrpci nije desila na teritoriji Crne Gore, već na teritoriji Bosne i Hercegovine. Ipak, postoji snažna veza ovog slučaja sa Crnoj Gorom, imajući u vidu da je veliki broj stradalih civila bio iz Crne Gore – Bijelog Polja, Rožaja, Berana, Podgorice i Bara. Dodatno, prva presuda nekome iz grupe koja je počinila taj zločin, Nebojši Ranisavljeviću, izrečena je upravo u Crnoj Gori, pred Višim sudom u Bijelom Polju²².

Srebrenica

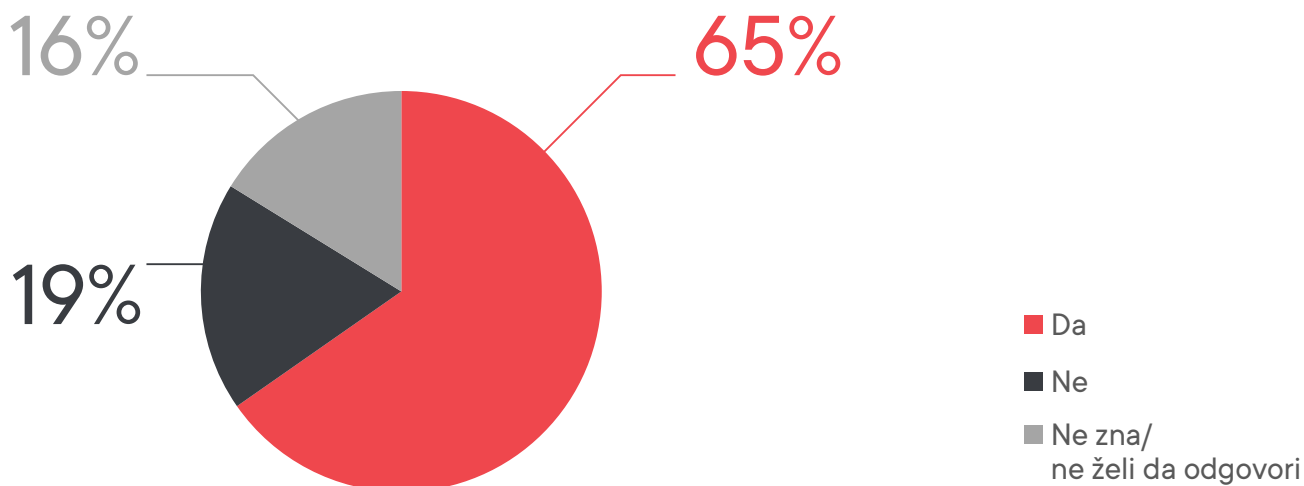
Na pitanje da li znaju šta se desilo u Srebrenici u julu 1995. godine, velika većina ispitanika i ispitanica navela je da zna – 83.4%, dok 11.2% kaže da ne zna, a 5.4% je bez odgovora.

Grafik 11: Da li znate šta se dogodilo u Srebrenici jula 1995. godine?

Od onih koji tvrde da znaju što se desilo, potvrđan odgovor na pitanje da li je u Srebrenici počinjen genocid dalo je 65% ispitanih, dok je 18.5% bilo na suprotnoj poziciji, a 16.2% se nije htjelo odrediti.

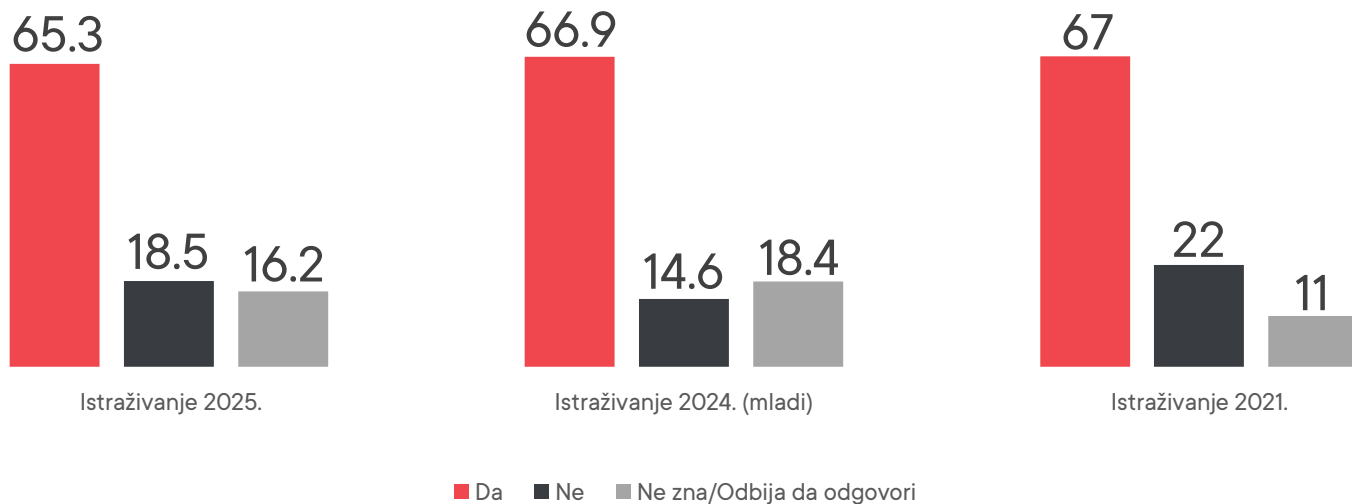
²² Štrpci kao sinonim surovosti ratnih zločina počinjenih 90ih, dostupno na <https://cgo-cce.org/2025/02/26/strpci-kao-sinonim-surovosti-ratnih-zlocina-pocinjenih-90-ih/> i Proces suočavanje s prošlošću u Crnoj Gori: Slučaj „Štrpci“, dostupno na <https://cgo-cce.org/2025/04/30/proces-suocavanje-s-prosloscu-u-crnoj-gori-slucaj-strpci/>

Grafik 12: Da li je u Srebrenici počinjen genocid?

Ovo ne predstavlja veliko iznenađenje, posebno imajući u vidu sve učestalije negiranje genocida uprkos pravosnažnim sudskim odlukama, te snažnu kampanju koja se u odnosu na ovo pitanje prethodnih godina sprovodi u Crnoj Gori i u regionu.

Među onima koji kažu da znaju šta se dogodilo u Srebrenici jula 1995. godine, u 2021. godini bilo je 67% onih koji smatraju da je počinjen genocid, a 22% onih koji smatraju da nije, dok 11% nije htjelo da se odredi. Istraživanje iz 2024. godine, rađeno među mladima, pokazuje da se i oni kreću u sličnim okvirima - 66.9% mladih smatra da je u Srebrenici počinjen genocid, 14.6% ga negira, dok 18.4% ne daje odgovor na to pitanje.

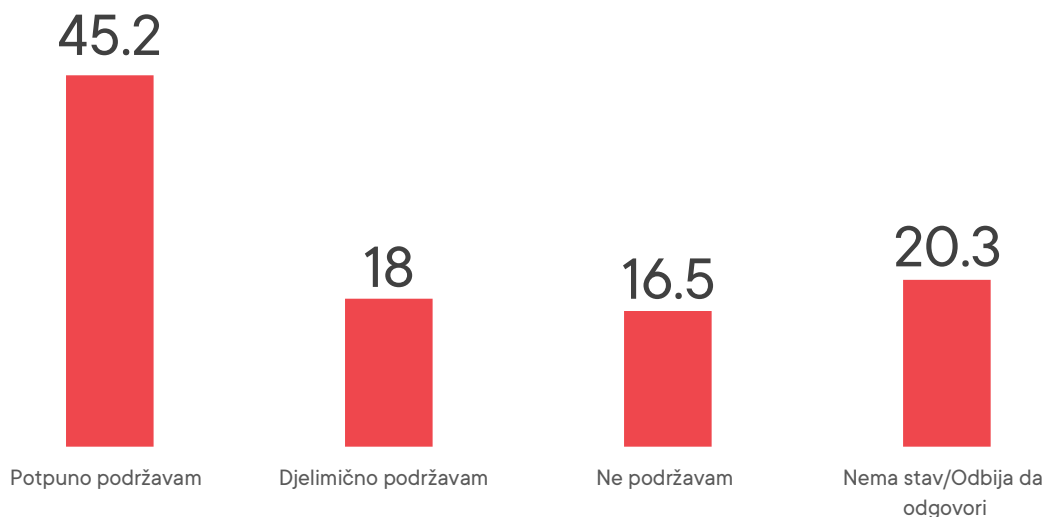

Grafik 13: Da li je u Srebrenici počinjen genocid?

Među onima koji negiraju da je u Srebrenici počinjen genocid (18.5%), a koji su dali odgovor na pitanje šta se desilo u Srebrenici (ako nije genocid), polovina (50%) smatra da se dogodio *zločin*, 29.9% događaje u Srebrenici vidi kao *rat i stradanje*, dok 2.6% to vidi kao *progon nesrpskog stanovništva*.

Identični odgovori, u jako sličnim procentima, provlače se i kroz istraživanja iz 2020. 2021. i 2024. godine. Istraživanje iz 2021. godine pokazalo je da građani i građanke koji negiraju genocid u Srebrenici, ta dešavanja najčešće opisuju kao *zločin/ratni zločin/veliki zločin ali genocid nije* – 38%, zatim kao *ratna dejstva u kojima su stradali ljudi na svim stranama* – 18%. Dio njih (14%) tada pristupa ovom pitanju i sa stanovišta teorija zavjere, navodeći da se radi o *namještaljci, miješanju stranih sila i/ili podvali srpskom narodu*.

Pitanje podrške Crne Gore Rezoluciji Ujedinjenih nacija o Međunarodnom danu sjećanja na žrtve genocida u Srebrenici aktuelizovalo se tokom 2024. godine, nakon što su Njemačka i Ruanda uputile taj prijedlog, a kosponzorisale ga još 32 članice UN-a, među kojima i brojne države regiona. Iako su 111 nevladinih organizacija i preko 500 istaknutih pojedinaca i pojedinke tražili od Vlade da i Crna Gora kosponzorise tu rezoluciju, to se nije desilo²³. U susret glasanju u Skupštini Ujedinjenih nacija, 22. maja 2024. godine održan je i protest ispred Vlade povodom najave da će Crna Gora podržati tu rezoluciju²⁴.

Grafik 14: Kakav je Vaš stav o podršci Vlade Crne Gore Rezoluciji UN o Međunarodnom danu sjećanja na žrtve genocida u Srebrenici?

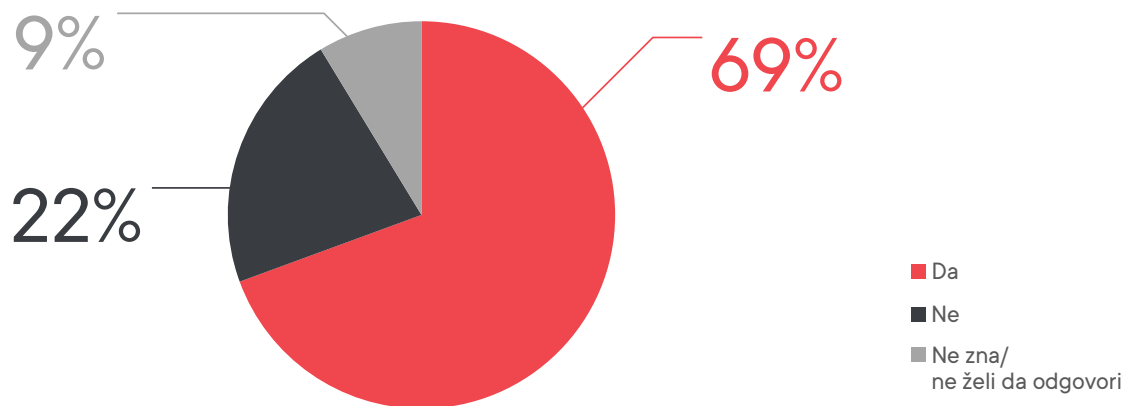
U kontekstu tih dešavanja, bilo je interesantno provjeriti puls građana i građanki o tome da li i u kojoj mjeri podržavaju odluku Vlade Crne Gore da glasa za usvajanje te rezolucije. Nalazi ukazuju da u nekom obliku tu odluku podržava 63.2%, odnosno u potpunosti 45.2% ispitanih, a 18 djelimično. Na drugoj strani, 16.5% je navelo je da ne podržava takvu odluku Vlade, dok 20.3% građana i građanki nema stav ili odbija da ga saopšti.

23 Koalicija NVO: *Spajić da se izjasni predlaže li Vlada Crne Gore amandmane na Rezoluciju o Srebrenici?*, dostupno na <https://cgo-cce.org/2024/05/06/koalicija-nvo-spajic-da-se-izjasni-predlaze-li-vlada-crne-gore-amandmane-na-rezoluciju-o-srebrenici/>, NVO: *UN na strani žrtava genocida, ispravan glas Crne Gore*, dostupno na <https://cgo-cce.org/2024/05/23/nvo-un-na-strani-zrtava-genocida-ispravan-glas-crne-gore/>

24 Protivnici rezolucije u Srebrenici protestovali pred zgradom Vlade Crne Gore, dostupno na <https://www.youtube.com/watch?v=Nbf63fwT9Rs>

Operacija "Oluja"

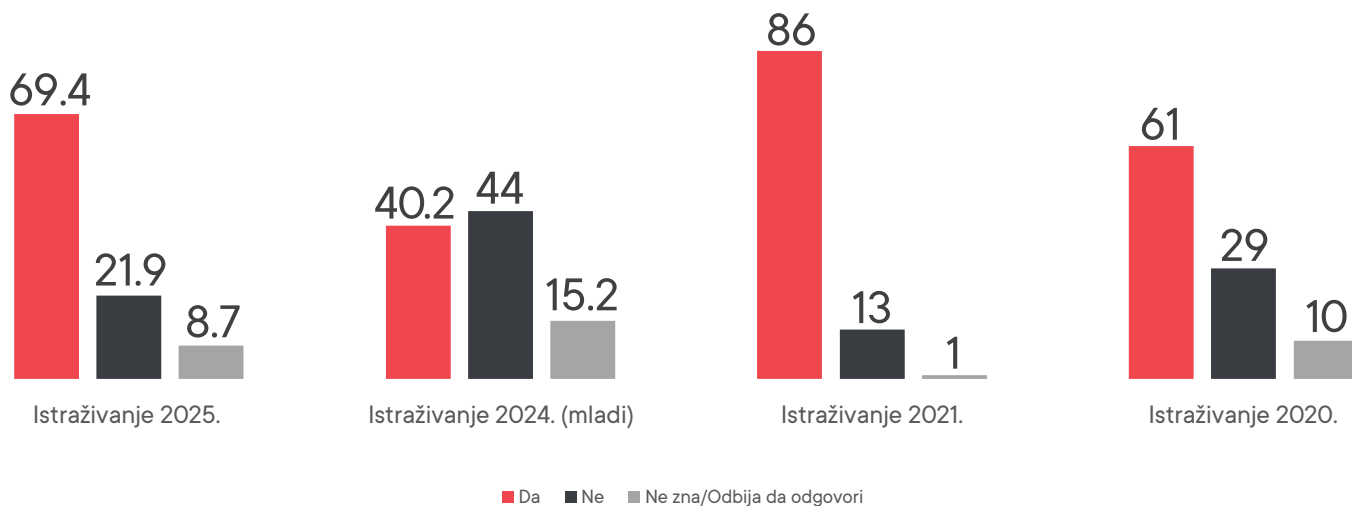
Operacija "Oluja" je u presudi Haškog tribunala okarakterisana kao udruženi zločinački poduhvat. Učesnici tog zločina, međutim, nijesu snosili posljedice, jer je tužilaštvo u Hagu podbacilo u dokazivanju njihove odgovornosti. I danas ta operacija izaziva kontroverze, budući da je Hrvatska i Srbija doživljavaju potpuno drugačije – prva kao oslobođenje, druga kao zločin.

Grafik 15: Da li ste čuli za operaciju "Oluja" iz 1995. godine?

Na pitanje da li su čuli za operaciju "Oluja" iz 1995. godine, gotovo 70% ispitanika i ispitanica odgovorilo je potvrdno, više od petine (21.9%) navodi da nijesu čuli, dok 8.7% ne daje svoj odgovor.

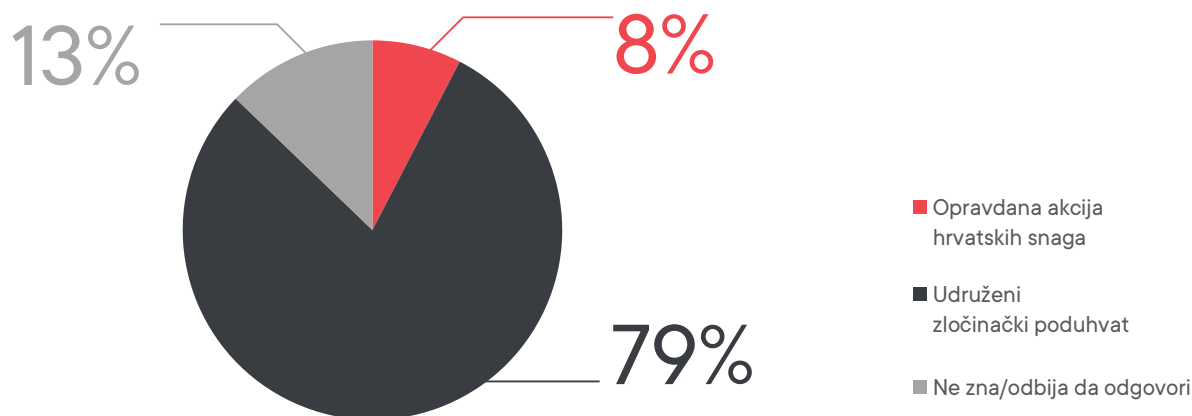
U poređenju sa istraživanjem iz 2020. godine²⁵, procenat onih koji su čuli za ovaj zločin veći je za oko 8%, dok je u poređenju sa istraživanjem iz 2021. godine taj broj u padu za oko 16%.

Grafik 16: Da li ste čuli za operaciju "Oluja"?

²⁵ Istraživanje javnog mnjenja o tranzicionoj pravdi (2020), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2020/03/CGO_Tranziciona-pravda-FF.pdf

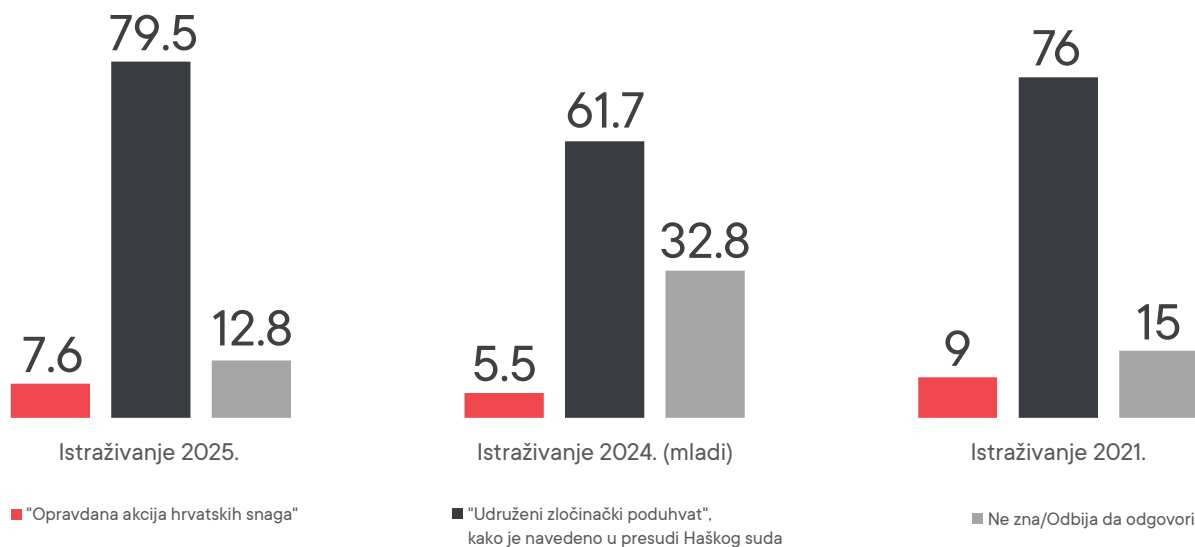
Oni koji su čuli za Oluju, dominantno su saglasni da je u pitanju udruženi zločinački poduhvat, kako je to navedeno u presudi Haškog suda (79.5%), dok 7.6% smatra da je ta operacija opravdana akcija hrvatskih snaga. Dio ispitanih – 12.8% – ne zna odgovor na to pitanje ili odbija da odgovori.

Grafik 17: Šta je, po Vašeg mišljenju, operacija "Oluja"?

Stavovi građana/ki o operaciji Oluja analizirani su kroz ranija istraživanja.

Za razliku od opšte populacije, mladi su o Oluji znatno slabije informisani²⁶. Tako, svega 40.2% mladih u istraživanju iz 2024. godine izjavljuje da je čulo za tu operaciju, 44% da nije, dok 15.8% ne može da se odredi. Među onima koji su čuli za Oluju, gotovo trećina (32.8%) ne zna ili odbija da odgovori na pitanje šta je ta operacija bila, dok 61.7% tvrdi da se radi o udruženom zločinačkom poduhvatu, a 5.5% da je u pitanju opravdana akcija hrvatskih snaga.

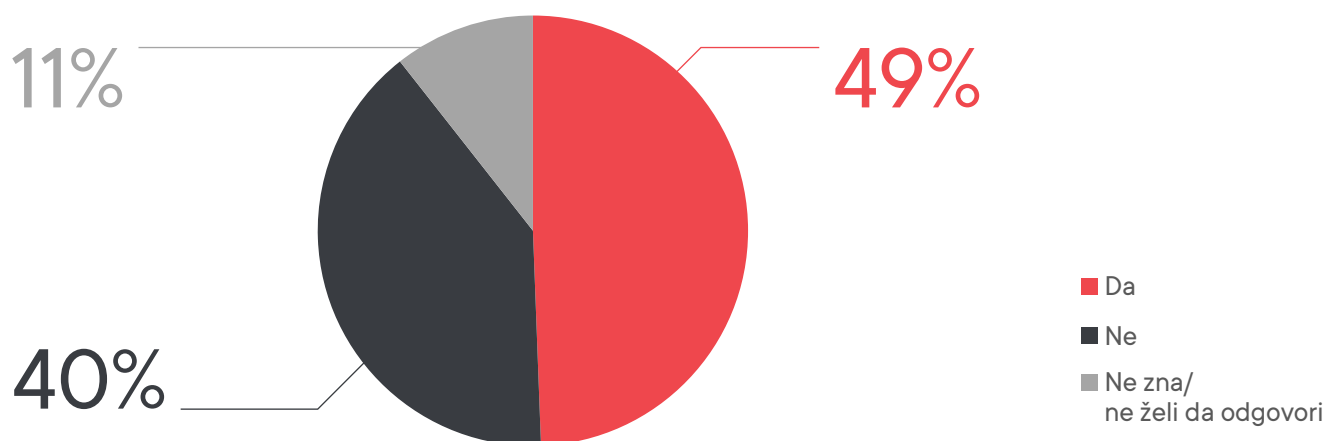
Grafik 18: Šta je, po Vašeg mišljenju, operacija "Oluja"?

²⁶ Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024), dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrazivanje.pdf>

Lora

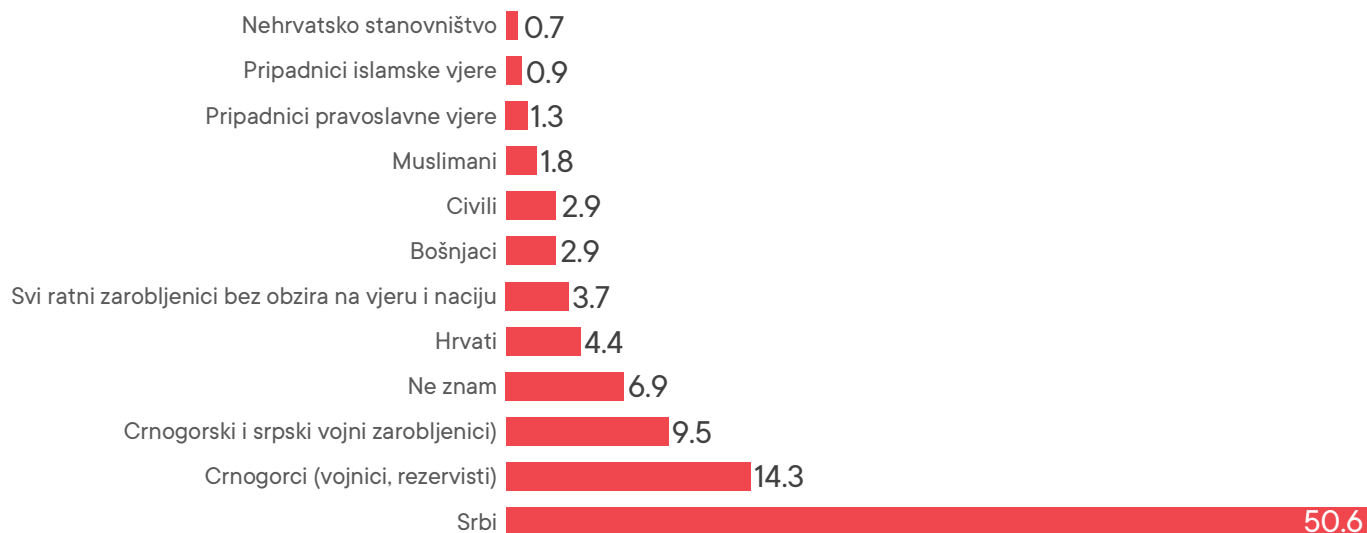
Logor Lora je funkcionisao kao koncentracioni logor u Splitu od 1992. do 1997. godine. Žrtve su bili ratni zarobljenici i civili, a među njima je bilo i državljana Crne Gore. Najveći dio rezervista tzv. nikšićko-šavničke grupe stradao je u tom logoru, a procjenjuje se da je kroz njega, tokom navedenog perioda, boravilo oko 1.100 ljudi²⁷.

Na pitanje da li su čuli za slučaj "Lora", manje od pola građana i građanki odgovara potvrdno (49%), dvije petine nije čulo (40%), a 11% je onih koji nijesu znali ili su odbili da odgovore.

Grafik 19: Da li ste čuli za slučaj "Lora"?

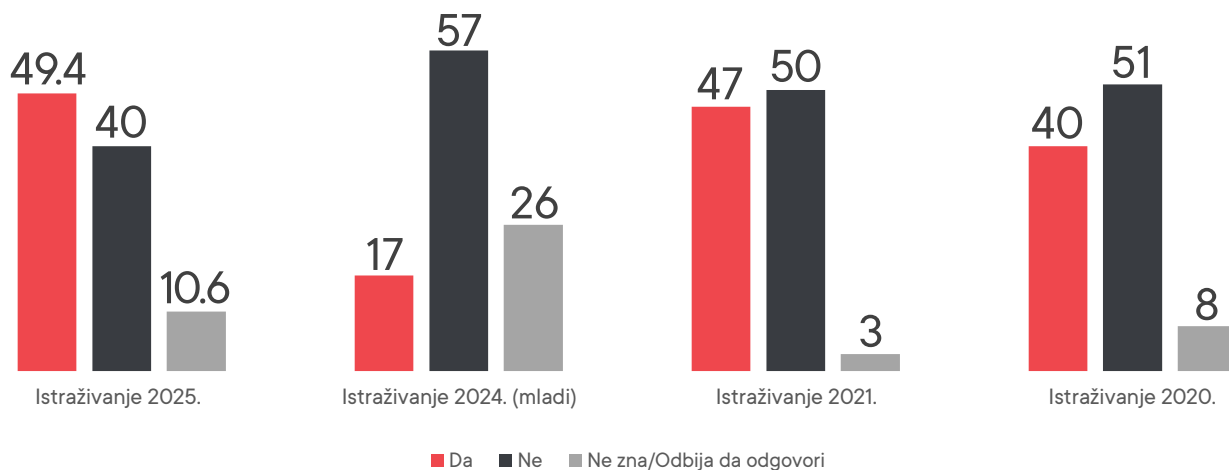
Pitanje o žrtvama u logoru Lora, postavljeno je onima koji su naveli da su čuli za taj slučaj.

Grafik 20: Ko su bili žrtve u logoru "Lora"?

²⁷ Vojno-istražni centar Lora, dostupno na <https://www.glaszrtava.org/vojno-istrazni-centar-lora/>

Najčešći odgovor bio je da su žrtve logora bili Srbi – 50.6%, dok 14.3% navodi da su to bili Crnogorci, a 9.5% vjeruje da su to bili crnogorski i srpski zarobljenici. Manji broj prepoznaje žrtve među drugim etničkim i vjerskim zajednicama (Hrvati, Bošnjaci, Muslimani, pripadnici pravoslavne vjere, pripadnici islamske vjere, nehrvatsko stanovništvo, civili), a da ne zna odgovor na ovo pitanje navelo je 6.9% građana i građanki.

Grafik 21: Da li ste čuli za slučaj "Lora"?

Istraživanje iz 2020. godine²⁸ pokazalo je tada veći broj onih u našoj javnosti koji nijesu znali za slučaj "Lora" (51%), a gotovo identičan procenat ispitanika (50%) bio je i 2021. godine²⁹. Kod mladih je posebno uočljiva neinformisanost³⁰: Prema istraživanju iz 2024. godine 57% nije čulo za taj slučaj, a tek 17% jeste, dok preko četvrtine ne daje odgovor na to pitanje.

NATO intervencija na SRJ

NATO bombardovanje Savezna Republike Jugoslavije (SRJ), 1999. godine, obilježilo je završetak drugog milenijuma. Bombardovanje je trajalo od 24. marta do 10. juna 1999. godine, ukupno 78 dana. Zvaničan popis žrtava nikada nije napravljen, a jedini koji postoji i koji se uzima kao relevantan, jeste popis koji je napravio Fond za humanitarno pravo³¹, a koji pokazuje da je u Crnoj Gori stradalo 10 ljudi.

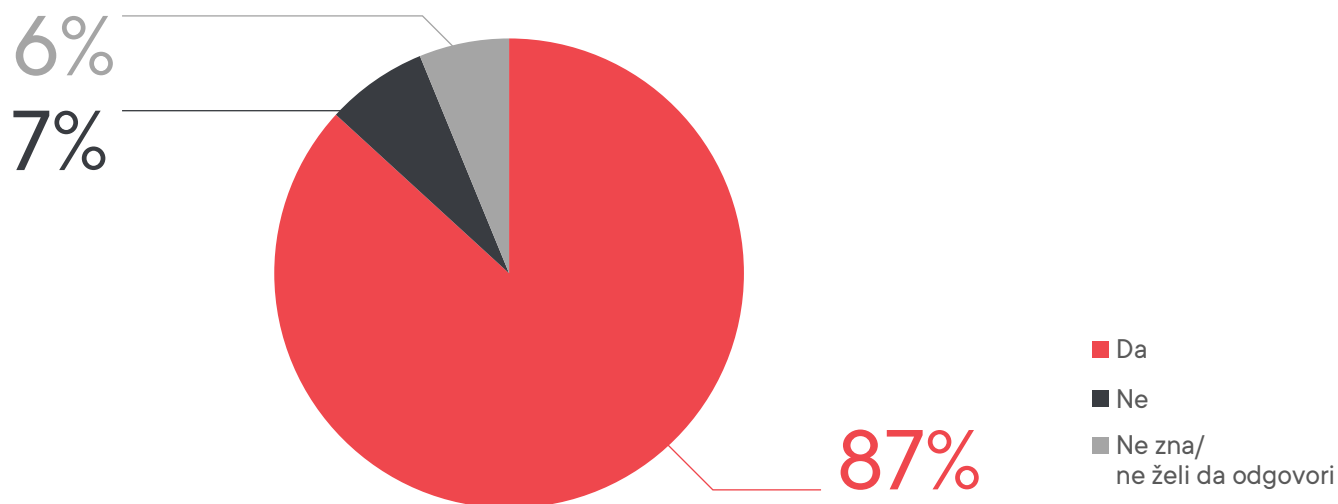
Na pitanje da li znaju za NATO intervenciju na SRJ 1999. godine, 86.8% građana i građanki odgovorilo je potvrdno, dok je 7% navelo da ne zna, a 6.2% nije dalo odgovor.

28 Istraživanje javnog mnjenja o tranzicionoj pravdi (2020), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2020/03/CGO_Tranziciona-pravda-FF.pdf

29 Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_izvjestaj-FF.pdf

30 Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024), dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrazivanje.pdf>

31 Fond za humanitarno pravo, dostupno na <https://www.hlc-rdc.org/db/nato/index.html>, Kosovska knjiga pamćenja, dostupno na <https://www.hlc-rdc.org/ljudski-gubici/kosovska-knjiga-pamcenja/>

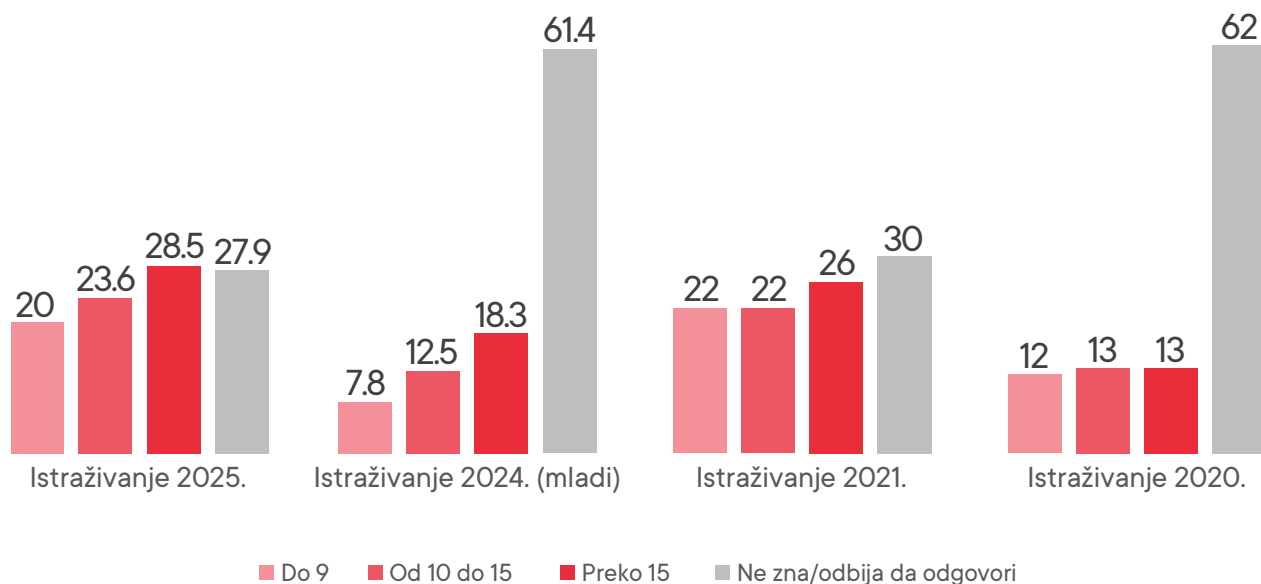
Grafik 22: Da li znate za NATO intervenciju na SRJ 1999. godine?

Grafik 23: Koliko je ljudi poginulo u Crnoj Gori tokom NATO bombardovanja?

Na pitanje koliko je ljudi u Crnoj Gori poginulo tokom NATO bombardovanja, na koje su odgovarali oni koji su naveli da znaju za bombardovanje, 20% ispitanih su izjavili da je poginulo do 9 ljudi, 23.6% između 10 i 15, dok 28.5% njih misli da je poginulo preko 15 ljudi. Odgovor na ovo pitanje nije dalo 27.9% ispitanika i ispitanica.

Ranija istraživanja pokazuju nešto drugačije podatke.

Grafik 24: Koliko je ljudi poginulo u Crnoj Gori tokom NATO bombardovanja?

Naime, čak 62% ispitanih kroz istraživanje iz 2020. godine³² ne znaju ili odbijaju da odgovore na pitanje o broju poginulih u Crnoj Gori tokom bombardovanja. Da broj poginulih prelazi 15 smatra 13% anketiranih, jednak procenat vjeruje da ih je bilo između 10 i 15, a 12% smatra da je bilo do 9 poginulih.

Prema nalazima istraživanja iz 2021. godine³³, oko 94% građana i građanki čulo je za NATO intervenciju iz 1999. godine, a 30% je onih koji ne znaju odgovor ili odbijaju da odgovore na pitanje o broju stradalih. Da je stradalo preko 15 osoba tokom bombardovanja smatra 26% ispitanih, a da je stradalo do 9 ljudi, odnosno između 10 i 15, smatra po 22% građana i građanki.

Kada je riječ o istraživanju iz 2024. godine³⁴, rađenom na populaciji mladih u Crnoj Gori, oko 80% mladih informisano je o NATO bombardovanju, a najveći dio onih koji su odgovorili potvrdno na ovo pitanje ne zna ili odbija da odgovori na pitanje o broju stradalih (61.4%). Zanimljivost je i to da su mladi u okviru tog istog istraživanja isticali da su o NATO bombardovanju SRJ najviše učili tokom školovanja.

Suočavanje sa ratnom prošlošću u Crnoj Gori

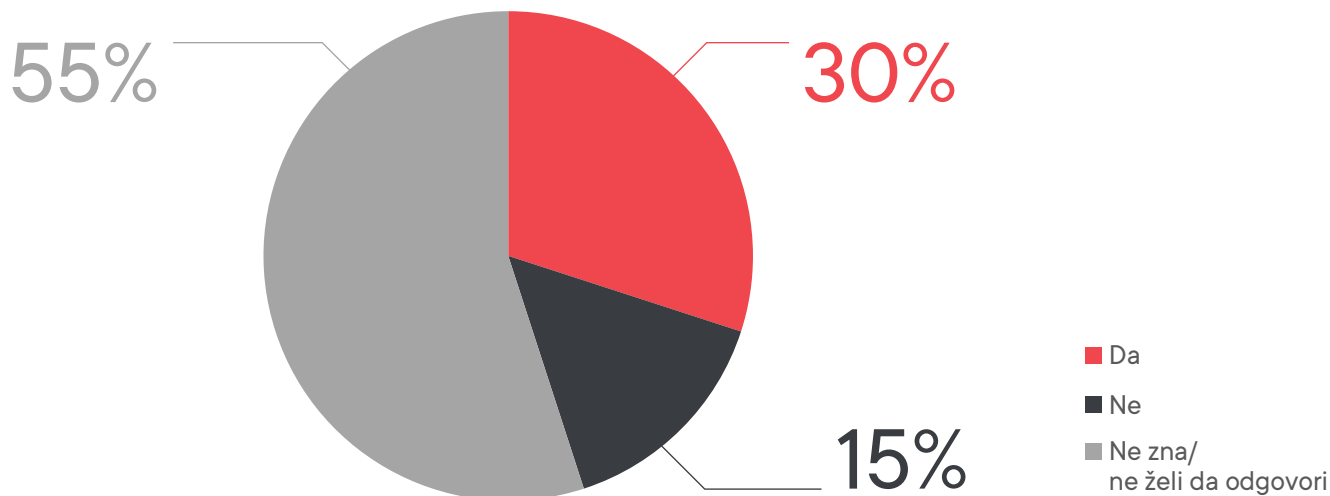
Nije iznenađujuće što se devedesete u dominantnom narativu percipiraju kroz negativnu prizmu, i to primarno kroz raspad Jugoslavije, siromaštvo i nemire koji su ostavili dubok trag u društvenom tkivu. Ovo sjećanje nije samo odraz prošlosti, već i važan faktor koji oblikuje današnje društvene i političke odnose. Osjećaj nesigurnosti i nelagode je pojačan odnosom države koja nije pokazala spremnost da se na pravi način suoči s prošlošću.

Građani i građanke u Crnoj Gori imaju podijeljena mišljenja o procesu suočavanja sa ratnom prošlošću iz 90-ih godina.

32 Istraživanje javnog mnjenja o tranzicionoj pravdi (2020), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2020/03/CGO_Tranziciona-pravda-FF.pdf

33 Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_-izvjestaj-FF.pdf

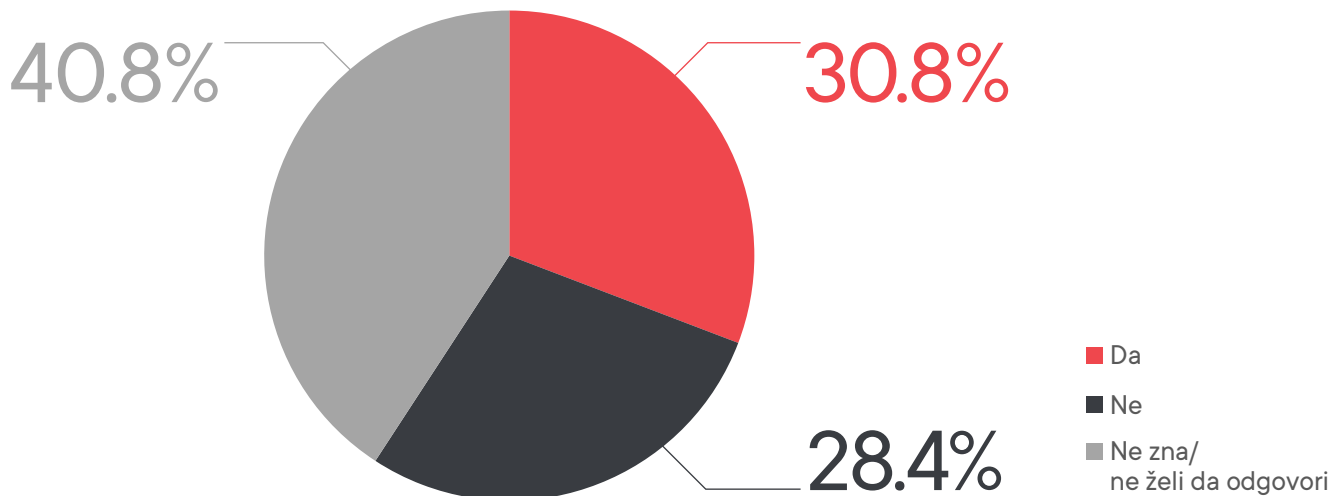
34 Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024), dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrazivanje.pdf>

Grafik 25: Da li se država suočila sa ratnom prošlošću iz 90-ih godina? (2021)

U 2021. godini³⁵, stav da se Crna Gora nije suočila sa ratnom prošlošću bio je izraženiji – sa preko 50% onih koji su podržali tu tezu, dok je skoro trećina smatrala da jeste, pri čemu je mišljenje o neadekvatnom procesu suočavanja s prošlošću bilo značajno prisutnije među građanima i građankama crnogorske nacionalne pripadnosti (38%).

Među mladima, prema podacima istraživanja iz 2024. godine³⁶, gotovo 41% nije sigurno ili odbija da se izjasni o ovom pitanju, dok je među onima koji su se izjasnili, nešto više onih koji su saglasni sa stavom da se država suočila s prošlošću (30.8%) u odnosu na one koji smatraju da to nije slučaj (28.4%). Ovi rezultati ukazuju na kontinuiranu podijeljenost mišljenja o ovom važnom pitanju, s različitim stavovima koji variraju u zavisnosti od godine i demografskih karakteristika ispitanika.

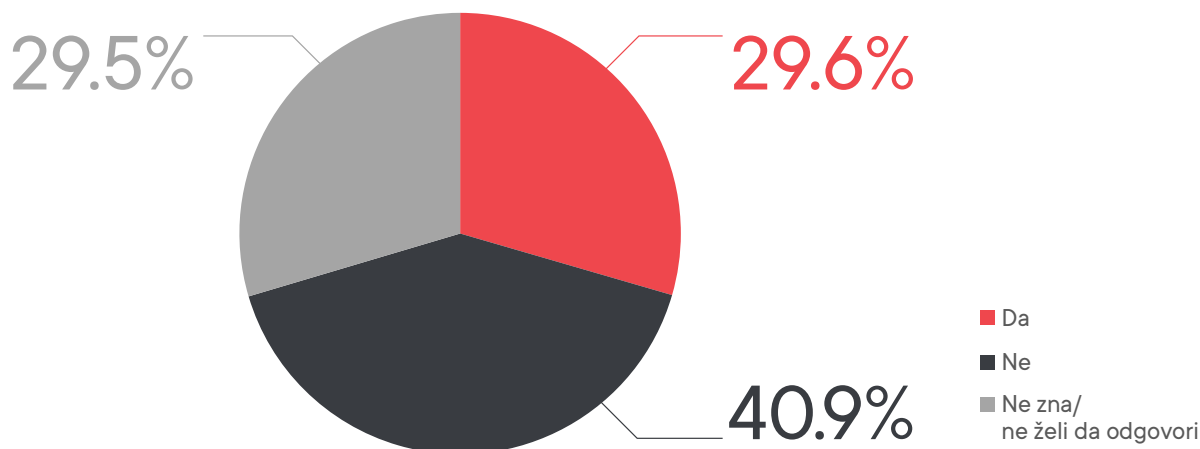

Grafik 26: Da li se, prema Vašem mišljenju, država Crna Gora suočila sa svojom ratnom prošlošću iz 90-ih? (2024)

35 Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_-izvjestaj-FF.pdf

36 Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024), dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrzivanje.pdf>

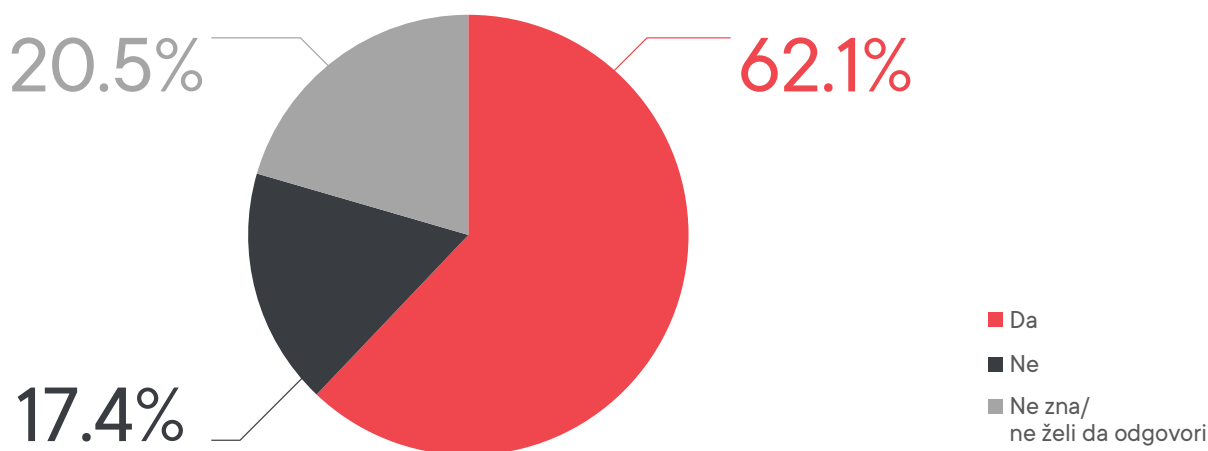
U 2025. godini, manje od polovine (40.9%) građana i građanki smatra da se Crna Gora nije suočila sa prošlošću, dok je 29,6% na stanovištu da jeste i gotovo isto toliko (29,5%) nema stav.

Grafik 27: Da li se, prema Vašem mišljenju, država Crna Gora suočila sa svojom ratnom prošlošću iz 90-ih? (2025)

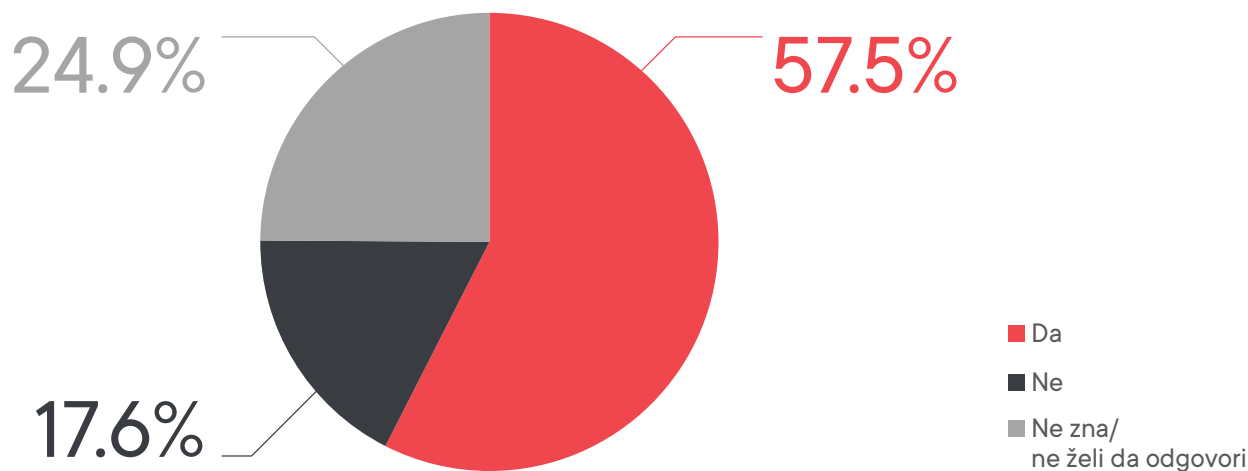
Regionalna saradnja u istraživanju i procesuiranju ratnih zločina

Pitanja tranzicione pravde, odnosa prema ratnim zločinima i političkih posljedica devedesetih godina i dalje su prisutna u crnogorskom društvu. Nedovoljno institucionalno suočavanje s ratnom prošlošću ostavlja prostor za podjele, relativizacije i različite interpretacije, dok otvorena pitanja ratnih zločina i dalje opterećuju regionalne odnose. U tom kontekstu, inicijative poput *Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava – REKOM*, mogu igrati ključnu ulogu u dokumentovanju istine i uspostavljanju povjerenja među državama bivše Jugoslavije.

Grafik 28: Podržavate li regionalnu saradnju istraživanju i procesuiranju ratnih zločina 90-ih? (2025)

Istraživanje iz 2025. godine pokazuje da većina ispitanih građana i građanki Crne Gore podržava regionalnu saradnju u istraživanju i procesuiranju ratnih zločina iz devedesetih (62.1%), kao i osnivanje REKOM-a (57.5%). Istovremeno, značajan dio populacije ostaje neodlučan ili nema odgovor na ova pitanja, što reflektuje širu društvenu dilemu u Crnoj Gori, gdje se odnos prema prošlosti često oblikuje kroz političke podjele i selektivna tumačenja događaja.

Grafik 29: Da li podržavate osnivanje Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava počinjenih na prostoru bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. do 31. decembra 2001. (REKOM)?

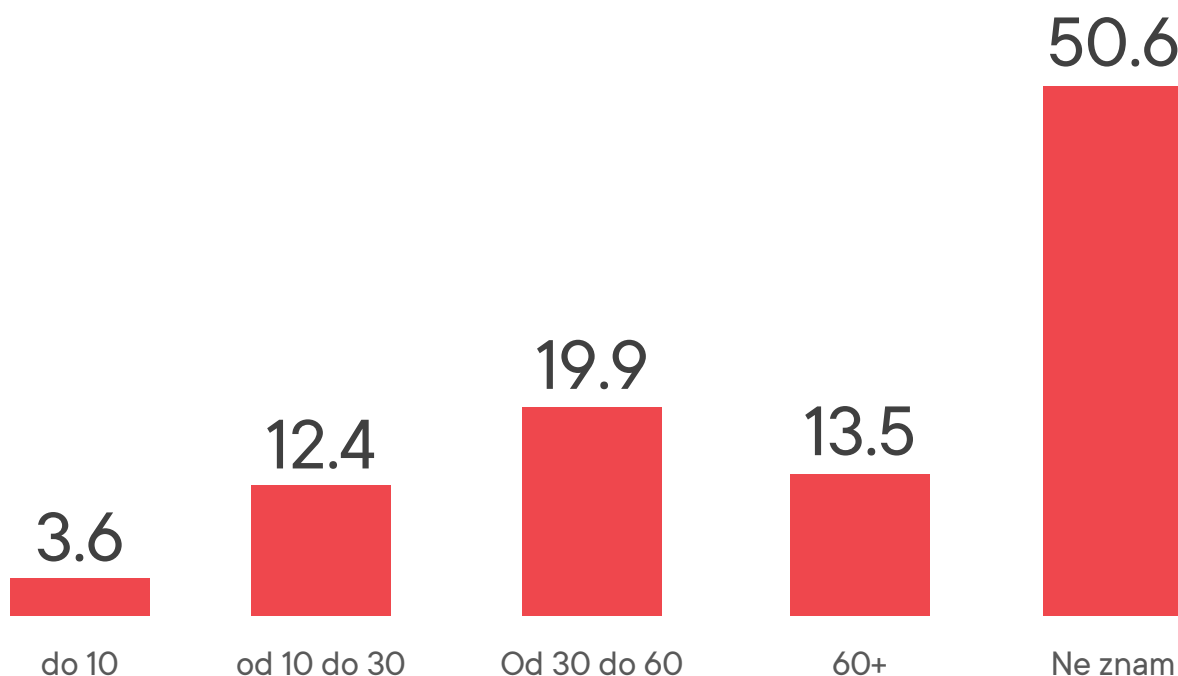
Podaci iz 2021. godine³⁷ dodatno potvrđuju ovu podršku, uz napomenu da je ona tada bila i značajno veća – čak 81%. Takođe, osnivanje REKOM-a je tada podržavalo 84% građana/ki Crne Gore, pri čemu treba imati u vidu da je Koalicija za REKOM tada bila vidljivija sa aktivnostima.

Nestala lica i prava žrtava ratnih zločina

Sudbina nestalih osoba tokom ratova devedesetih godina ostaje jedan od najtragičnijih i najosjetljivijih aspekata ratne prošlosti regiona. Iako Crna Gora nije bila direktno zahvaćena sukobima kao druge bivše republike, i u Crnoj Gori su se dešavali nestanci, otmice i ubistva. Tri decenije kasnije, porodice nestalih i dalje tragaju za odgovorima, a ovo pitanje ostaje ozbiljan moralni i pravni izazov. Valjano adresiranje ovog pitanja je i jedan od preduslova za istinsko suočavanje s prošlošću, zaustavljanje nenaučnog istorijskog revizionizma i borbu protiv negiranja ratnih zločina i relativizacije patnje.

Ipak, istraživanje pokazuje da više od polovine ispitanih (50,6%) ne zna koliko se građana i građanki Crne Gore i dalje vodi kao nestalo tokom ratova 90-ih. Ovaj podatak ukazuje na zabrinjavajuću neinformisanost o ovoj temi, što dodatno otežava procese suočavanja s prošlošću i ostvarivanje prava porodica nestalih. Među onima koji imaju određenu procjenu, mišljenja su podijeljena, pa tako oko petine vjeruje da je broj nestalih između 30 i 60, dok 13,5% smatra da ih je više od 60.

³⁷ Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda-izvjestaj-FF.pdf

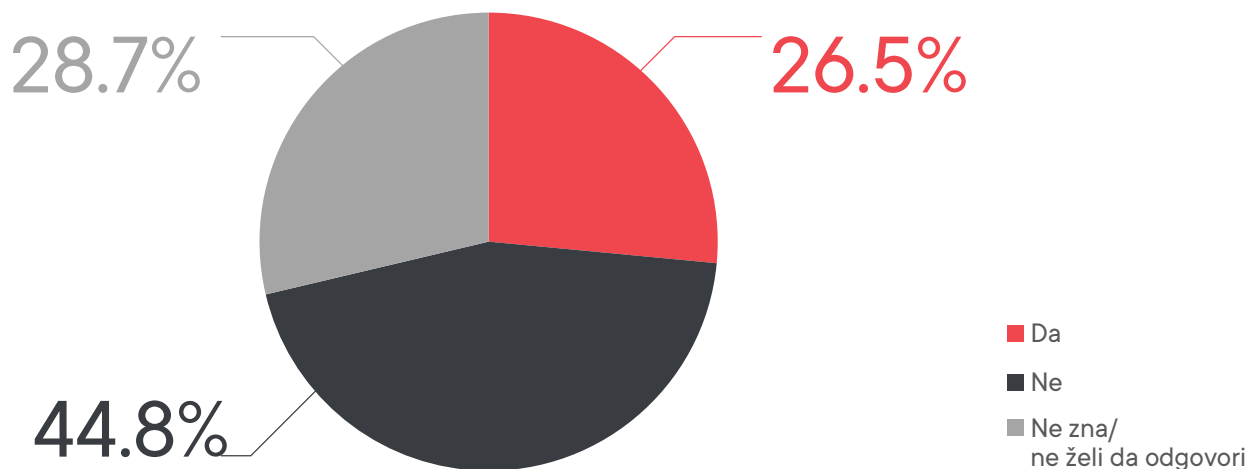
Grafik 30: Da li znate koliko se građana/ki Crne Gore i dalje vodi kao nestalo tokom ratova 90-ih?

Nedostatak zvaničnih podataka i državnih inicijativa za rješavanje sudbine nestalih doprinose marginalizaciji ove teme. Crna Gora je preuzela određene međunarodne obaveze u pogledu rasvjetljavanja sudbine nestalih osoba, ali konkretni rezultati su izostali. Osim sporadičnih inicijativa civilnog društva i međunarodnih organizacija, nema sistematskog institucionalnog napora da se to pitanje riješi na adekvatan način.

U tom kontekstu, *Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove (IRMCT)* može biti od velike važnosti u preostalim istragama i procesima u vezi sa ratnim zločinima počinjenim tokom rata u bivšoj Jugoslaviji. Iako Crna Gora nije bila direktno u sukobima kao susjedne zemlje, poput Hrvatske ili Bosne i Hercegovine, učestvovala je u ratnim događanjima kroz savezništva i vojne operacije. Stoga, kao i druge zemlje na Balkanu, Crna Gora ima odgovornost da sarađuje sa međunarodnim pravnim institucijama i pruži podršku u procesu pravde. Izazovi su zajednički za države regiona, a primarno se odnose na političku volju, koja utiče na pravni okvir i podršku žrtvama i preživjelim. Takođe, postoje politički i društveni otpori koji ponekad ometaju napore u procesu pomirenja i istine.

Sprovedena istraživanja ukazuju na značajan pad informisanosti o postojanju spomenika žrtvama ratova 90-ih u Crnoj Gori. Dok je 2021. godine³⁸ 52% ispitanih bilo upoznato sa postojanjem takvih spomenika, 2025. godine taj procenat opada na 44.8%. To može biti rezultat nekoliko faktora, među kojima su nedovoljna promocija i edukacija o značaju ovih spomenika.

38 Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda-izvjestaj-FF.pdf

Grafik 31: Da li ste čuli da je podignut neki spomenik žrtvama ratova 90-ih u Crnoj Gori?

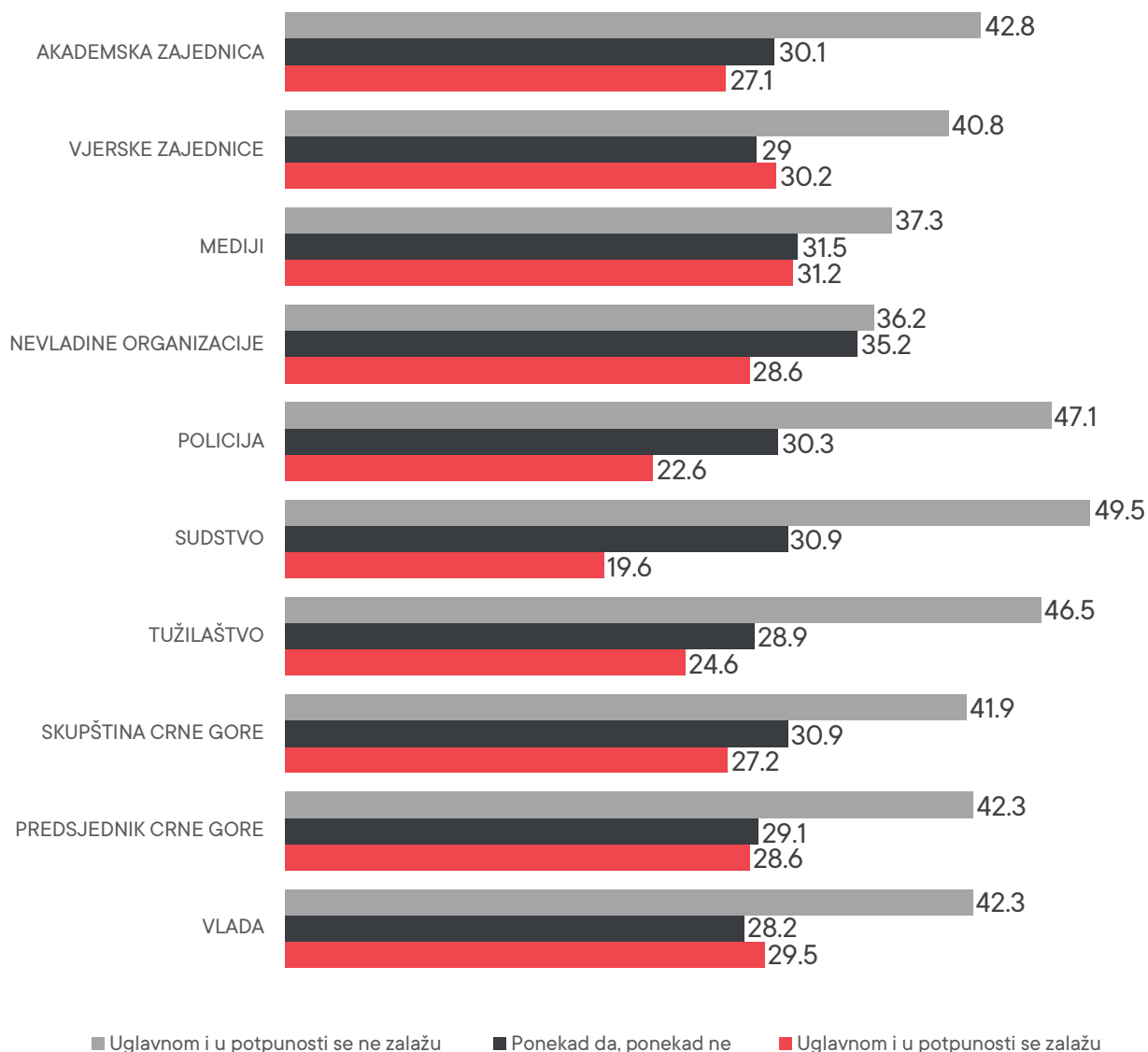
Istraživanje sprovedeno među mladima u 2024. godini³⁹ pokazuje zabrinjavajuće rezultate. Preko dvije petine (42.6%) nije čulo da je u regionu podignut neki spomenik žrtvama ratova 90-ih, a samo 16.4% njih su imali informacije o takvim spomenicima, uz to da 41% mladih nijesu imali stav ili su odbili da odgovore na ovo pitanje. Među onima koji su čuli za neki spomenik, najčešće su spominjani spomenici u Srebrenici, spomenik na Pobrežju, spomen ploča u Morinju, kao i spomenici u Beogradu, posebno oni u vezi sa žrtvama NATO bombardovanja. Međutim, mnogi nijesu mogli tačno da imenuju specifične spomenike, iako su bili svjesni da oni postoje, što opominje i na ozbiljne probleme u vezi sa edukacijom o ovoj oblasti.

Slična je percepcija građana i građanki kada je u pitanju i pozicija države za finansiranje projekata koji dokumentuju ratne zločine i čuvaju sjećanje na žrtve. Većina - 55.2% - građana i građanki su se izjasnili da im je to važno, na suprotnoj poziciji je 17.3%, a 27.5% nema stav ili odbija da odgovori. Podrška ovim projektima je ključna za izgradnju kulture sjećanja i jačanje društvene kohezije u Crnoj Gori, jer doprinosi transparentnom suočavanju s prošlošću, pravdi, pomirenju i izgradnji povjerenja među zajednicama. Takođe, ovakvi projekti daju mogućnost mladima da se dodatno informišu i edukuju.

Politička polarizacija i njen uticaj na pravdu za žrtve

Istraživanje javnog mnjenja iz 2025. godini, takođe, ukazuje na to da su procjene o zalaganju različitih društvenih aktera za tranzicionu pravdu i suočavanje s prošlošću podijeljena, uz posebno loše ocjene institucija. Tužilaštvo, sudstvo i policija percipirani su kao najmanje posvećeni ovom procesu, ali se i odnos Vlade, Predsjednika i Skupštine vidi kao negativan.

³⁹ Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024), dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrazivanje.pdf>

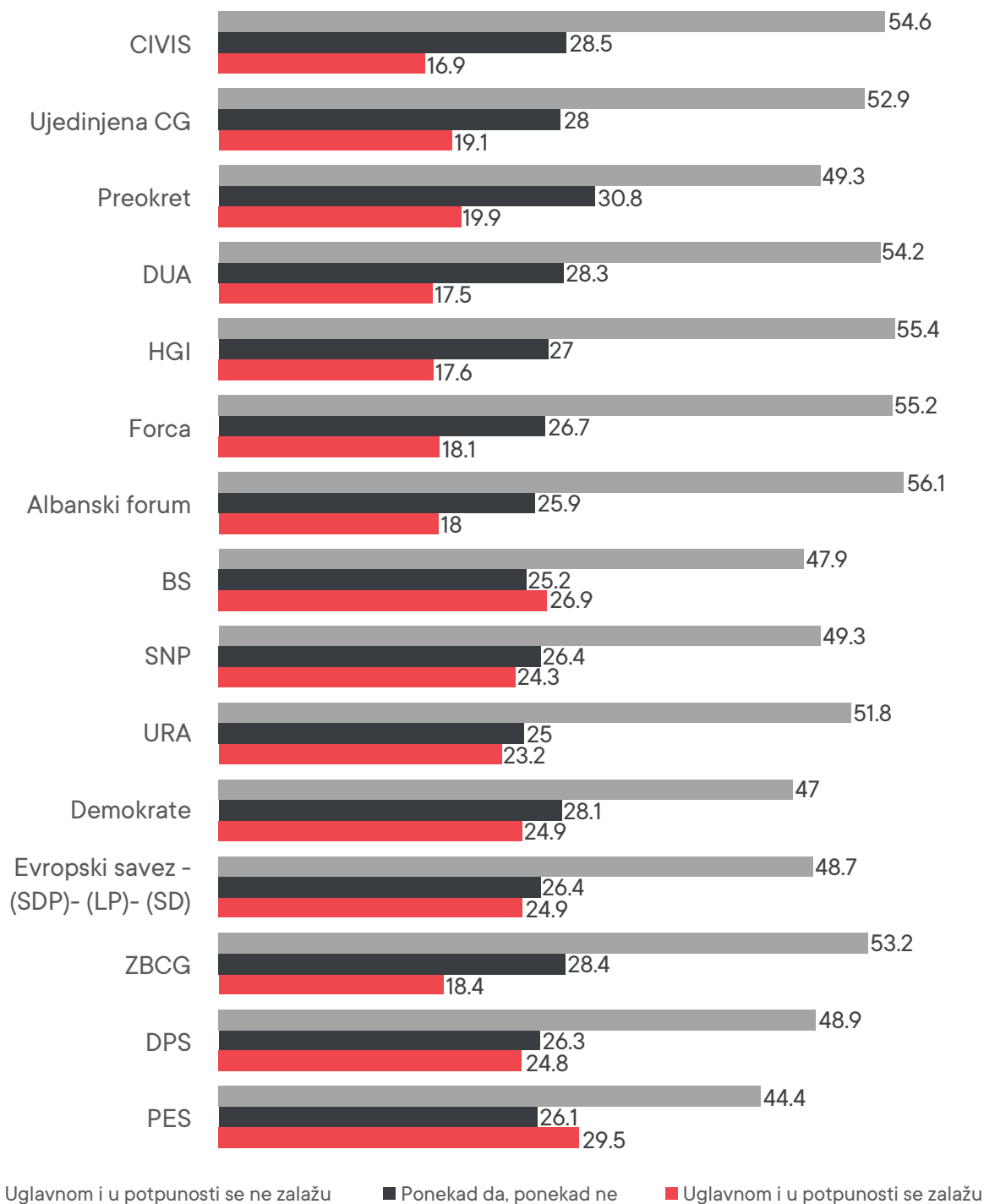

Grafik 32: Da li se navedeni društveni subjekti zalažu za tranzicionu pravdu i suočavanje s prošlošću?

S druge strane, NVO sektor i mediji imaju najviše pozitivnih ocjena, iako se ovom temom bavi ograničen broj organizacija, dok vjerske i akademske zajednice dobijaju slične ocjene.

Percepcija institucija u vezi sa ovim pitanjem naglašava nepovjerenje građanstva u pravosudni sistem i državne organe. Istovremeno, veće povjerenje u NVO sektor i medije pokazuje da postoji potreba za jačim građanskim angažmanom i alternativnim mehanizmima koji mogu nadomjestiti institucionalne nedostatke. Ako se ovaj trend nastavi, postoji rizik da se suočavanje s prošlošću svede na parcijalne i neformalne inicijative, umjesto da bude dio sistemske državne politike. To vodi daljoj društvenoj polarizaciji, političkoj nestabilnosti i otežanom procesu evopeizacije u kojem je tranziciona pravda jedan od ključnih elemenata.

Većina građana i građanki smatra da ni političke partije u Crnoj Gori ne pružaju dovoljno snažnu podršku tranzicionu pravdi i suočavanju s prošlošću.

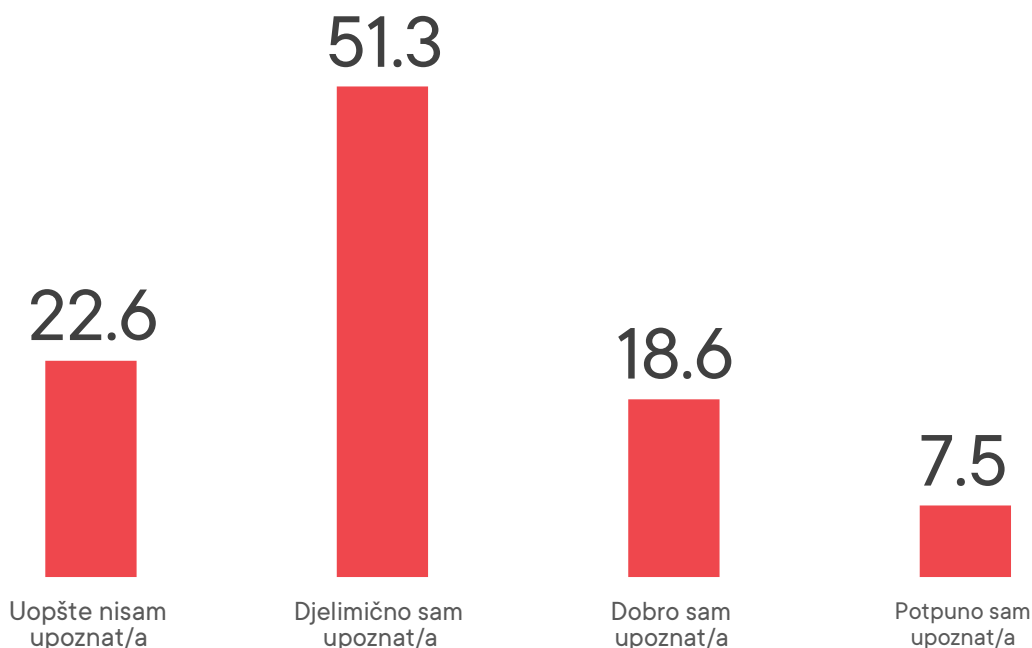

Grafik 33: Da li se navedene političke partije/koalicije zalažu za tranzicionu pravdu i suočavanje s prošlošću?

Ovi podaci ukazuju da građani i građanke političke partije u Crnoj Gori ne prepoznaju kao nosioce tranzicione pravde što može usporiti donošenje ključnih zakona i strategija za suočavanje s prošlošću, a time i pomirenja i stabilizacije društva. Takođe, i evropska integracija Crne Gore može biti usporena, budući da je tranziciona pravda jedan od važnih elemenata u ispunjavanju kriterijuma za članstvo u EU.

Tranziciona pravda i pravosudni kapaciteti

Veliki procenat ispitanih građana i građanki - 77.4% - ima određeni nivo informisanosti o presudama međunarodnih sudova za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji, mada je to uglavnom površno, odnosno navode da su samo djelimično upoznati, dok manji procenat ima detaljnije informacije, a preko petine (22.6%) uopšte nije upoznato s ovim presudama. To naglašava potrebu za sistematičnijim obrazovnim pristupima, ali i kvalitetnijem medijskom izvještavanju, kako bi se osiguralo bolje razumijevanje sudskih procesa i njihovog značaja za suočavanje s prošlošću.

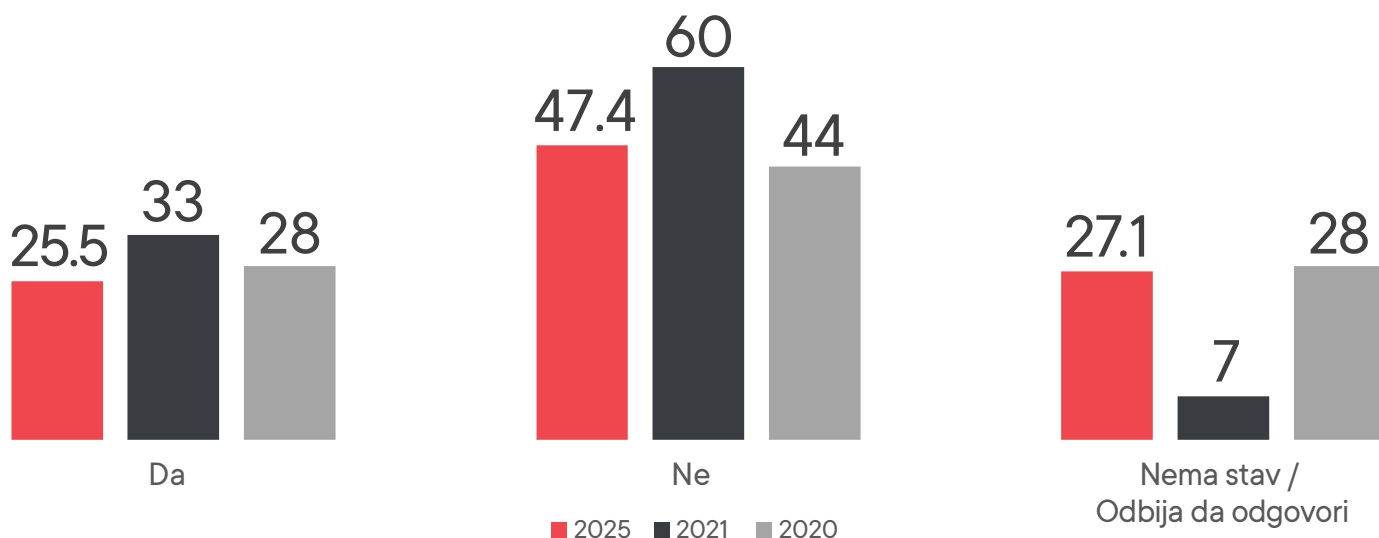
Grafik 34: Koliko ste upoznati sa presudama međunarodnih sudova vezanih za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji?

Percepcija građanstva o kapacitetima crnogorskog pravosuđa da procesuirat ratne zločine je važna zbog povjerenja u institucije i vladavinu prava.

U 2020. godini⁴⁰, 44% ispitanih je smatralo da pravosudni sistem nema dovoljno kapaciteta za procesuiranje ratnih zločina. Taj procenat porastao je na 60% u 2021. godini⁴¹, što ukazuje na sve veće nepovjerenje u pravosudni sistem, dok u 2025. godini, gotovo polovina ispitanih i dalje smatra da crnogorsko pravosuđe nije u stanju da procesuirat ove zločine. Ovi rezultati govore da postoji veliki i hronični problem u pravosudnom sistemu koji se, po percepciji građana i građanki, ne rješava adekvatno.

40 Istraživanje javnog mnjenja o tranzicionoj pravdi (2020), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2020/03/CGO_Tranziciona-pravda-FF.pdf

41 Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_izvjestaj-FF.pdf

Grafik 35: Da li crnogorsko pravosuđe ima kapaciteta da procesuirat ratne zločine?

Istraživanja sprovedena u različitim vremenskim periodima ukazuju i da su građani i građanke Crne Gore samo djelimično informisani o procesuiranju ratnih zločina.

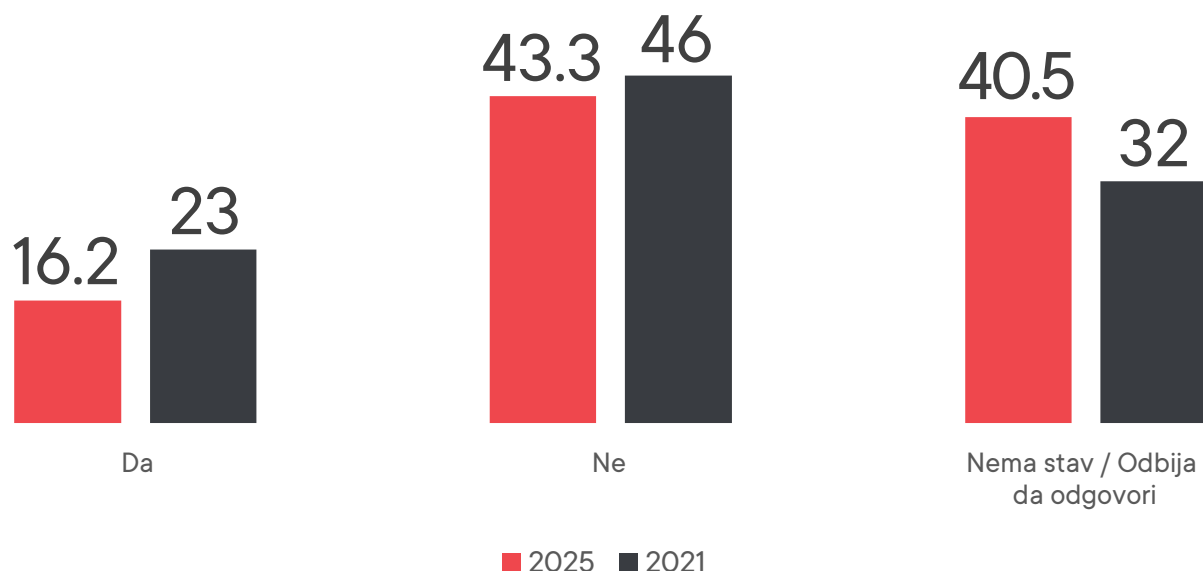
Prema podacima iz 2021. godine⁴², 30% ispitanika i ispitanica cijeni da zna za slučajeve u kojima su građani Crne Gore optuženi za ratne zločine počinjene tokom 90-ih, dok polovina nema saznanja o tome. Istraživanje iz 2025. godine je na sličnoj liniji – skoro polovina (47%) građanstva i dalje nije upoznata s tim da je bilo koji građanin Crne Gore optužen za ratne zločine, dok nešto više od četvrtine (26.3%) zna za takve slučajeve. Dodatno, malo preko četvrtine (26.7%) nema stav ili odbija da odgovori. Ovi podaci sugerisu da se u proteklim godinama nije značajno povećala opšta informisanost o procesuiranju ratnih zločina, što može biti posljedica nedovoljne medijske pokrivenosti, ali i pasivnog odnosa institucija prema ovom pitanju.

Podaci, takođe, ukazuju da je percepcija građanstva o angažmanu crnogorskog tužilaštva u procesuiranju ratnih zločina podijeljena, kao i da veliki dio javnosti ostaje neinformisan o ovim procesima. U 2021. godini⁴³, 54% građana nije znalo da li se crnogorsko tužilaštvo bavilo istraživanjem ratnih zločina, dok je samo 25% smatralo da jeste. Situacija se nije značajnije promijenila sudeći po nalazima iz 2025. godine. Stavovi su i dalje podijeljeni – 35.1% vjeruje da se tužilaštvo nije bavilo istraživanjem ratnih zločina, 32.1% smatra da jeste, a 32.8% nema stav ili odbija da odgovori. Takođe, 51% ispitanih građana i građanki nije informisano da su u Crnoj Gori vođeni sudski procesi za ratne zločine, dok je samo 24% navelo da zna za te procese. Očito je da nedostatak komunikacije o ovim procesima, primarno od strane institucija, ima svoju posljedicu i u generalnoj neinformisanosti o njima.

Istraživanje iz 2025. pokazuje da i 43.3% ispitanih vjeruje da suđenja za ratne zločine u Crnoj Gori nije ni bilo, a svega 16.2% smatra da su se održala. Istovremeno, preko dvije petine (40.5%) građana i građanki nema stav o ovom pitanju, što naglašava trajuci problem neinformisanosti i izostanka transparentnosti u radu pravosuđa.

42 Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_-izvjestaj-FF.pdf

43 Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_-izvjestaj-FF.pdf

Grafik 36: Da li je, po Vama dostupnim informacijama, pred crnogorskim sudovima bilo suđenja za ratne zločine?

Kada su u pitanju konkretni slučajevi, po istraživanju iz 2025. godine, najviše je prepoznat sudski proces "Deportacija", za koji je čulo 31.1% ispitanika i ispitanica. Ipak, značajan dio njih (27.6%) ne može da se sjeti nijednog suđenja, što dodatno ilustruje ograničen domet pravosudnih institucija u komunikaciji o ovim pitanjima.

Pitanje isplate odštete žrtvama ratnih zločina važan je segment tranzicione pravde i odgovornosti države u procesu suočavanja s prošlošću. Stavovi građana i građanki Crne Gore na ovu temu su se mijenjali tokom godina, reflektujući širi društveni i institucionalni kontekst.

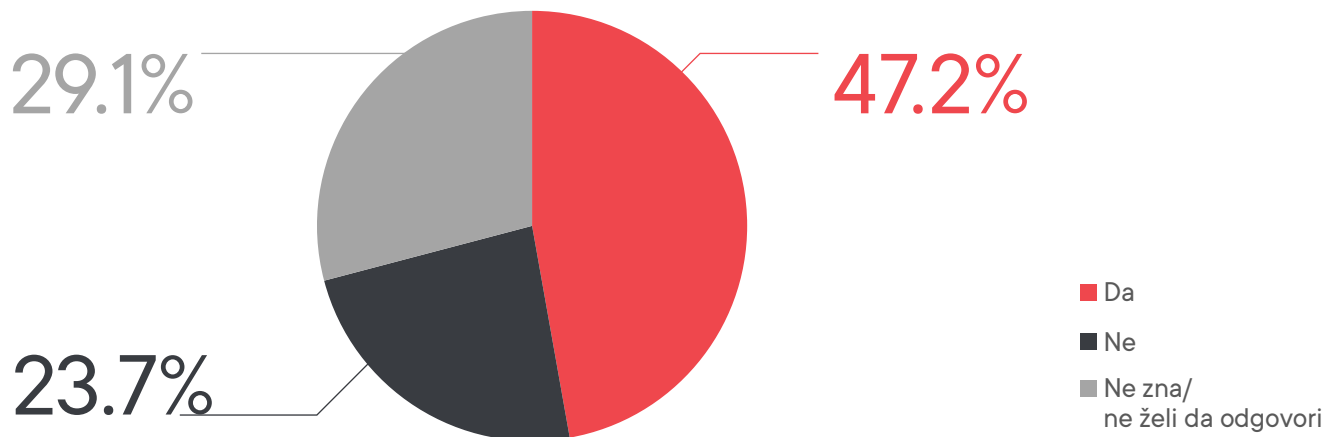
Istraživanje iz 2021. godine⁴⁴ pokazalo je da bi, ukoliko sud utvrdi odgovornost, čak 70% građanstva podržalo isplatu odštete žrtvama ratnih zločina, dok petina nije bila saglasna s tim. Ovaj visok procenat ukazivao je na snažnu podršku principima pravde i reparacije.

Međutim, istraživanje iz 2025. godine bilježi pad te podrške – oko 50.6% građana i građanki smatra da bi država trebalo da isplati odštetu, dok 23.9% to ne podržava, a 25.5% nema stav ili odbija da odgovori.

Jasna strategija reparacija, adekvatno procesuiranje ratnih zločina i kontinuirani dijalog sa građanima mogu doprinijeti jačanju povjerenja u pravosudni sistem i postizanju dugoročne pravde za žrtve.

Takođe, po nalazima iz 2025. godine, ispodpolovična je podrška uvođenju posebnog sistema zaštite svjedoka u suđenjima za ratne zločine iz 90-ih, što zabrinjava, s obzirom da su svjedoci nerijetko ključni u procesuiranju ratnih zločina, a njihova sigurnost direktno utiče na spremnost da svjedoče i doprinesu utvrđivanju pravde. 47.2% ispitanih smatra da je potreban poseban sistem zaštite svjedoka, dok 23.7% ne vidi potrebu za tim, a čak 30% nema stav.

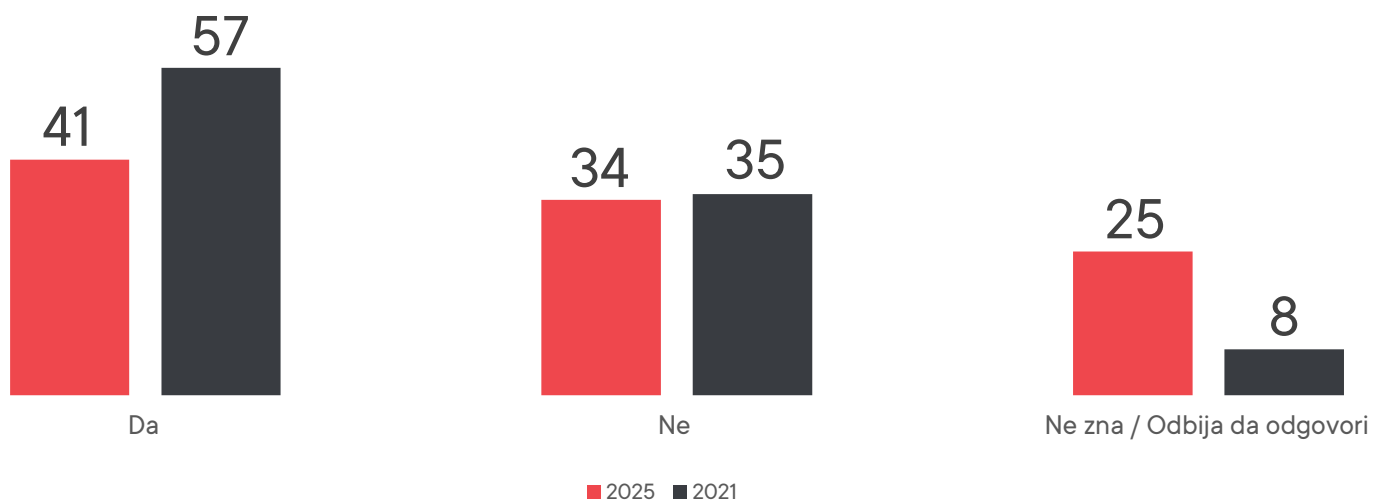
44 Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_-izvjestaj-FF.pdf

Grafik 37: Da li smatrate da je potreban poseban sistem zaštite svjedoka u suđenjima za ratne zločine 90-ih?

Ovi podaci ukazuju na potrebu za jačanjem svijesti o značaju zaštite svjedoka, kako bi se osiguralo njihovo aktivno učešće u sudskim procesima i obezbijedio efikasan pravni odgovor na ratne zločine.

Istovremeno, podrška izručenju crnogorskih državljana drugim državama radi suđenja za ratne zločine iz 90-ih opala je sa blizu 60% u 2021. godini⁴⁵ na nešto više od 40% u 2025. godini. To prati rast udjela građana i građanki bez izgrađenog stava, a što može ukazivati na produbljivanje podjela u javnosti, ili na sve izraženiju nesigurnost u pogledu kapaciteta institucija da nepristrasno i efikasno procesuiraju ratne zločine, ali i na snagu dezinformacija o ratnim dešavanjima tokom devedesetih.

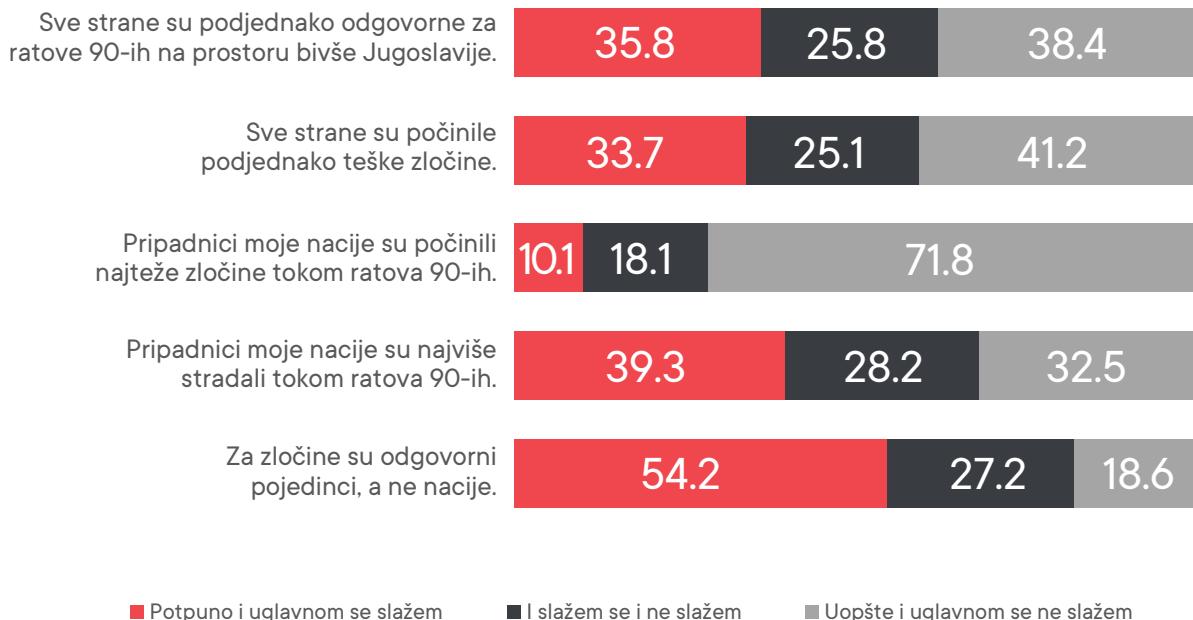

Grafik 38: Da li podržavate ekstradiciju (izručenje) crnogorskih državljana drugim državama u slučaju suđenja za ratne zločine 90-ih?

⁴⁵ Suočavanje s prošlošću za budućnost (2021), dostupno na: https://media.cgo-cce.org/2021/05/CGO_Tranziciona-pravda_-izvjestaj-FF.pdf

Prošlost bez konsenzusa

Većina ispitanika i ispitanica ima različite stavove o odgovornosti za ratove 90-ih, Haškom tribunalu i NATO-u i njegovoj ulozi u intervenciji na SRJ (Srbiju i Crnu Goru), pri čemu se odgovori mogu svrstati u dvije glavne kategorije: *pozitivne* ("uglavnom se slažem" i "potpuno se slažem") i *negativne* ("uopšte se ne slažem" i "uglavnom se ne slažem") stavove.

Grafik 39: Saglasnost sa tvrdnjama...

Stav o tome da su sve strane podjednako odgovorne za ratove 90-ih podijelio je građane i građanke – 35.8% se slaže s ovom tvrdnjom, 38.4% izražava neslaganje, a 25.8% ima neutralan stav. Pri tom, treba napomenuti da je 2021. godine 58% ispitanih bilo saglasno sa ovom tvrdnjom, a 29% nije.

Tvrdnja da su sve strane počinile podjednako teške zločine podržana je od 33.7% ispitanih, dok se 41.2% protivi ovom stavu, što ukazuje na preovlađujuće mišljenje da odgovornost nije bila ravnomjerno raspoređena. U 2021. godini ukupno je 49% ispitanih bilo saglasno sa ovom tvrdnjom, dok je 36% bilo protiv.

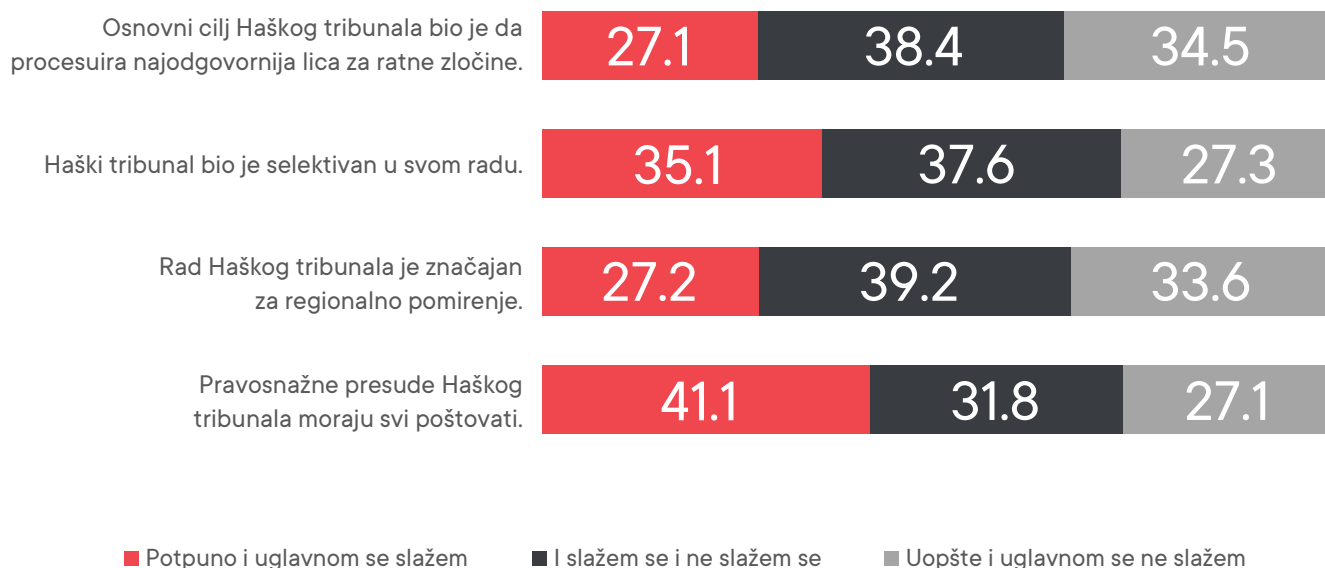
Ideju da su pripadnici sopstvene nacije počinili najteže zločine odbacuje značajna većina – 71.8%, dok je 10.1% saglasno s ovom tvrdnjom, što odražava značajan otpor prema ovoj percepciji. Nalazi iz 2021. godine ukazuju da je 7% ispitanih bilo saglasno sa ovom tvrdnjom, a 79% njih nije.

Stav da su pripadnici sopstvene nacije najviše stradali tokom ratova podržava skoro dvije petine (39.3%), manje od trećine (32.5%) nije saglasno, što ukazuje na podijeljena mišljenja o stradanju različitih nacija tokom sukoba. U 2021. godine je 44% ispitanih bilo saglasno sa ovom tvrdnjom, a 38% njih nije.

Najveća saglasnost postoji sa tvrdnjom da su za zločine odgovorni pojedinci, a ne nacije – 54.2%, pri čemu je to, ipak, mnogo manje nego 2021. godine kada je taj stav dijelilo 85% ispitanih.

Između 2021. i 2025. godine, došlo je do značajnih promjena u stavovima o odgovornosti za ratove 90-ih, i to u pravcu relativizacije, selektivnog sjećanja i kolektivne odbrane kroz prizmu nacionalne pripadnosti.

Tako stav da su pripadnici sopstvene nacije počinili najteže zločine i dalje nailazi na otpor. U 2025. godini, većina odbacuje ovu ideju, a i prosječne ocjene mladih, iz istraživanja sprovedenog 2024. godine⁴⁶, pokazuju umjerenu distancu prema pitanjima odgovornosti.

Grafik 40: Stavovi o Haškom tribunalu

Tvrđnju da je Haški tribunal ispunio svoj osnovni cilj – procesuiranje najodgovornijih za ratne zločine, podržalo je svega 27.1% ispitanih, dok 34.5% nije, što ukazuje na prevalenciju skeptičnih stavova prema radu ovog suda. Takođe, 38.4% građana i građanki ima neutralan stav po ovom pitanju. Tokom 2021. godine, po nalazima tadašnjeg istraživanja, 25% ispitanih bilo je saglasno sa ovom tvrdnjom, a 57% nije.

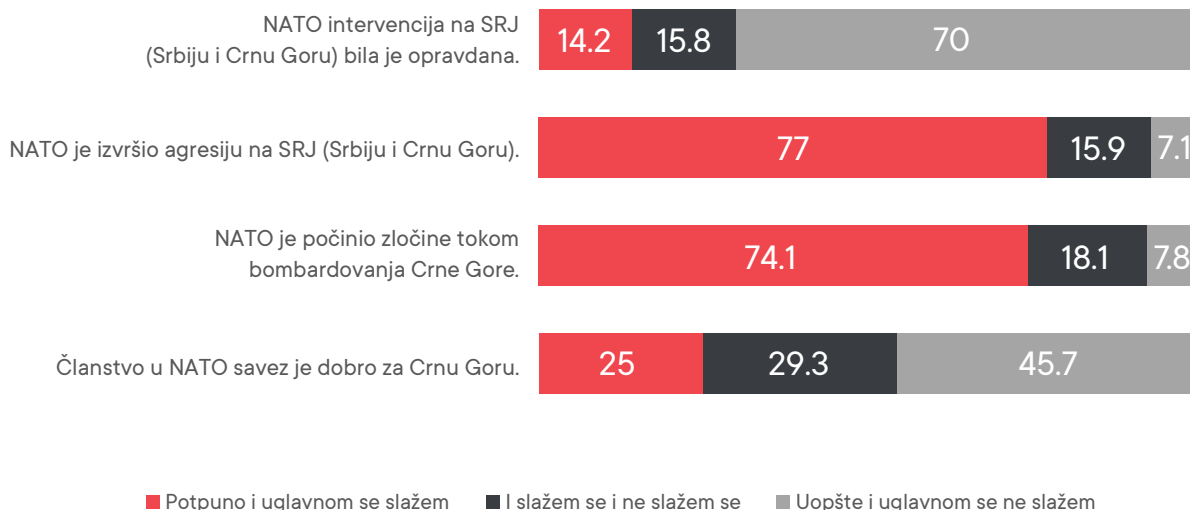
Izražena je percepcija da je Haški tribunal bio selektivan u svom radu, odnosno taj stav ima 35.1%, a na drugoj strani je 27.3%, dok 37.6% ispitanika zauzima neutralnu poziciju. Poređenja radi, 2021. godine je 50% ispitanika i ispitanica bilo saglasno sa ovom tvrdnjom, dok 31% njih nije.

Podijeljeno je mišljenje o tome da je rad Haškog tribunala bio značajan za regionalno pomirenje – 27.2% ispitanika i ispitanica vidi njegov rad kao pozitivan za pomirenje, dok 33.6% smatra suprotno, a 39.2% ima neutralan stav što je upadljivo. U 2021. godini, 29% ispitanih bilo je saglasno sa ovom tvrdnjom, a 53% protivno.

Najveću podršku ima tvrdnja da svi moraju poštovati pravosnažne presude Haškog tribunala – 41.1%, iako je više od četvrtine (27.1%) onih koji smatraju suprotno. Na drugoj strani, u 2021. godine je 59% ispitanih bilo saglasno sa ovom tvrdnjom, a 28% nije.

46 Poznavanje činjenica i stavovi mladih o devedesetim godinama u Jugoslaviji (2024), dostupno na <https://media.cgo-cce.org/2024/09/Muzej-90-ih-istrazivanje.pdf>

Podaci ukazuju da javnost u Crnoj Gori ostaje duboko podijeljena kada je riječ o Haškom tribunalu, uz izražen skepticizam i nedostatak povjerenja u učinak ovog međunarodnog suda u procesima pravde i pomirenja. Uz blaga poboljšanja, opšti trendovi ukazuju na nisku informisanost, visoki procenat neutralnih odgovora i kontinuiranu percepciju selektivnosti i nepravde. Pozitivna ocjena kod mladih (iznad srednje vrijednosti) sugerije potencijal za drugačiji odnos prema ulozi suda u budućnosti, ali sveukupno međunarodna pravda se ne doživljava kao alat za društvenu transformaciju, već i dalje ostaje politizovana i osporavana u javnosti.

Grafik 41: Stavovi o NATO savezu

Da NATO intervencija 1999. godine nije bila opravdana smatra čak 70% ispitanika i ispitanica, dok je suprotnog stava samo 14.2%, a 15.8% se ne određuje. Na drugoj strani, 2021. godine je 15% smatralo da je to bila opravdana akcija, a 75% da nije.

Percepcija da je NATO izvršio agresiju na SRJ (Srbiju i Crnu Goru) dominira, čak 77% je na tom stanovištu, svega 7.1% to osporava, a neutralnih je 15.9%, što sve ukazuje na široko rasprostranjen stav o NATO intervenciji kao agresiji.

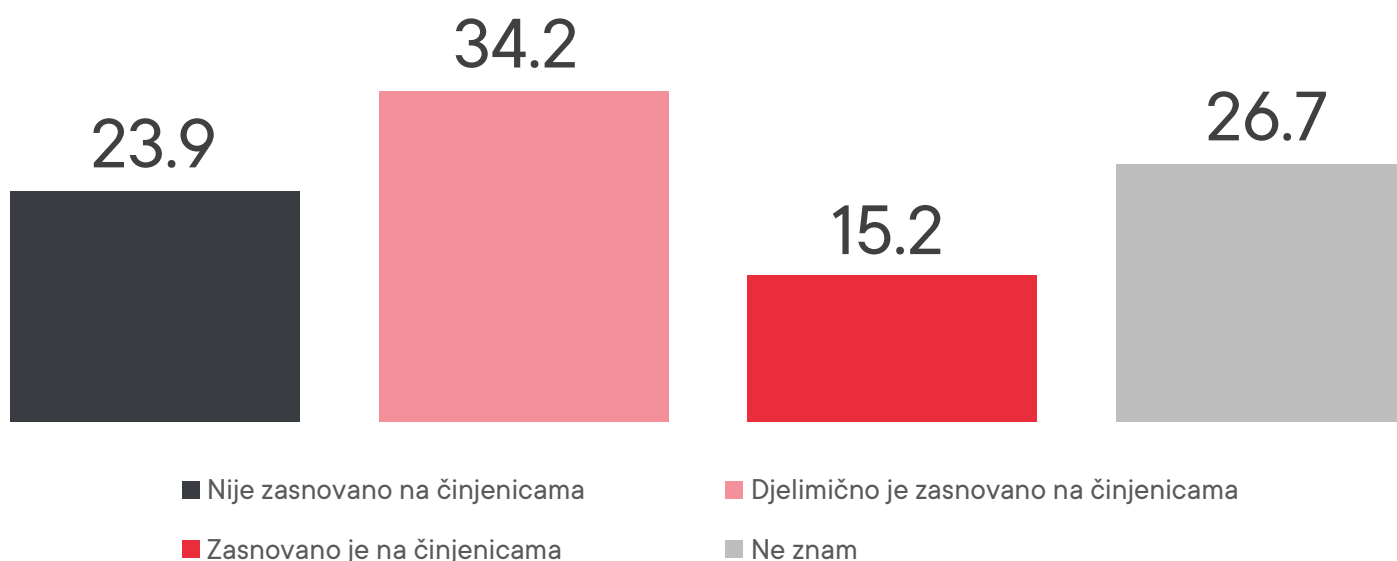
Takođe, 74.1% vjeruje da je NATO počinio zločine tokom bombardovanja Crne Gore, a 7.8% osporava tu tvrdnju, dok 18.1% ispitanih nema jasan stav o ovom pitanju. Slični su procenti bili oko ovog pitanja i 2021. godine.

Očekivano u odnosu na prethodne stavove, podijeljena su mišljenja o članstvu Crne Gore u NATO savezu – 30.2% ispitanih to podržava, a 45.7% se protivi, uz visok procenat neutralnih odgovora (29.3%). Na drugoj strani, broj onih koji su podržavali članstvo Crne Gore u NATO alijansi je bio značajno veći 2021. godine – 46%, dok sa tim nije bilo saglasno 34%.

Stavovi o opravdanosti NATO intervencije pokazali su promjenu od 2021. godine, s većinom ispitanih koji kontinuirano smatraju bombardovanje neopravdanim. Političke prilike su, očito, uticale na drugačiju konstelaciju odnosa prema članstvu u NATO savezu, koja je značajno opala u 2025. godini u odnosu na 2021. godinu.

Mediji i izvještavanje o ratnim zločinima iz 90-ih u Crnoj Gori

Medijsko izvještavanje o ratnim zločinima iz 90-ih u Crnoj Gori često je bilo obojeno političkim i ideološkim interesima koji su oblikovali način na koji su događaji prikazivani. Državna televizija i štampa, uz rijetke izuzetke, potpirivali su ratnu atmosferu, širenjem dezinformacija, huškačkom retorikom i izgradnjom narativa o odbrambenom ili oslobodilačkom karakteru sukoba. Time su doprinijeli dehumanizaciji drugih naroda, opravdavanju nasilja i stvaranju dubokih društvenih podjela koje se osjećaju i danas.

Grafik 42: Kako ocjenjujete izvještavanje medija u Crnoj Gori o ratnim zločinima iz 90-ih – da li je zasnovano na činjenicama?

Nalazi istraživanja ukazuju da veći dio građana i građanki izražava skepticizam u pogledu objektivnosti medijskog izvještavanja o ratnim zločinima iz 90-ih godina.

Naime, 23.9% (zbir negativnih odgovora) smatra da izvještaji nijesu zasnovani na činjenicama, dok samo 15.2% (zbir pozitivnih odgovora) vjeruje da jesu. Interesantno je da najveći broj ispitanika i ispitanica (34.2%) zauzima neutralan stav, ocjenjujući da izvještavanje sadrži djelimično tačne informacije, dok 26.7% nema jasan stav ili odbija da odgovori.

Ovi podaci potvrđuju da je povjerenje u medije izuzetno nisko. Činjenica da skoro četvrtina ispitanih direktno negira tačnost izvještaja ukazuje na ozbiljnu krizu kredibiliteta koju mediji imaju kada je riječ o osjetljivim temama iz prošlosti. Visok procenat neodlučnih, koji nemaju stav ili odbijaju da odgovore, ukazuje na nedostatak znanja i informacija o temi, ali i na gubitak povjerenja ne samo u medije već i u institucije.

